

ČLANKI – RAZPRAVE

Tatjana Pregl Kobe

SLOVENSKI KNJIŽNI ILUSTRATORJI

5. del

V reviji *Otrok in knjiga* v nadaljevanjih predstavljamo sodobne slovenske likovne umetnike, ki s svojimi ilustracijami pomembno sooblikujejo knjige za otroke in mladino. V tem prispevku namenjamo pozornost ilustratorskim opusom Lilijane Praprotnik Zupančič – Lila Prap, Marije Lucije Stupica in Hane Stupica.

The Journal of Children's Literature has through several issues been presenting contemporary Slovene visual artists, significantly co-creating books for children and young readers with their illustrations. The current article focuses on the illustration opuses of Lilijana Praprotnik Zupančič – Lila Prap, Marija Lucija Stupica and Hane Stupica.

Slikanice za najmlajše, še posebej avtorske brez besedila ali z bogatimi dvostranskimi ilustracijami in malo besedila, otroka vpeljejo tako v svet literature kot v svet likovne umetnosti. Pravljične slikanice pa so zaradi svoje zahtevnosti namenjene že nekoliko starejšim otrokom v predšolskem in zgodnjem šolskem obdobju, nekatere pa nagovarjajo celo (samo) odrasle bralce.

Nekateri ilustratorji se ukvarjajo še z gledališko sceno in/ali kostumi, s podobami figur za lutkovne predstave ali pa so njihove ilustracije namenjene kreacijam oblačil in drugih uporabnih predmetov za splošno uporabo.

Lilijana Praprotnik Zupančič – Lila Prap

V svojem ustvarjalnem življenju je bila Lilijana Praprotnik Zupančič¹ najprej arhitektka, oblikovalka in pisateljica, šele nato se je uveljavila kot vrhunska ilustratorka

¹ Rodila se je 28. septembra 1955 v Celju, kjer je obiskovala osnovno šolo in gimnazijo. Po končanem študiju na ljubljanski Fakulteti za arhitekturo in gradbeništvo se je najprej zaposlila v nemškem biroju, kjer je sodelovala pri načrtovanju gradnje otroške bolnišnice, pozneje se je v urbanističnem uradu nekaj časa ukvarjala s projektiranjem in urbanizmom, tri leta poučevala v srednji gradbeni šoli predmete s področja gradbeništva in arhitekture, nato pa je nekaj časa v Gorenju ustvarjala kot industrijska oblikovalka. Od leta 1989 deluje na področju literarnega in likovnega ustvarjanja kot svobodna umetnica. Njena dela so doslej dosegla več kot 40

doma in v tujini. Kot ilustratorka se pod svoja dela večinoma² podpisuje z umetniškim imenom Lila Prap. Je vsestranska umetnica, ki snov za svoje številne avtorske slikanice črpa iz otroštva³. Svoja izhodišča za ustvarjanje je opisala v poetičnem in hkrati humorno zastavljenem pogledu na svoje delo, v katerem na vprašanja *zakaj* trikrat ponudi odgovore *zato*, na osnovi katerih naj bi bralec največ izvedel o sebi, ne pa o avtorici Lili Prap⁴. Ampak to, seveda, ni res. Njen zelo poseben nagovor le še bolj spodbudi bralčevo željo, da bi spoznal, kakšna in kolikšna je »njena umetniška in človeška unikatnost«⁵.

Ko je bila majhna, se je najraje igrala s punčkami, medvedki in kockami, iz katerih je zidala vse mogoče hiše. Odraščala je ob skrbnih starših, ki so se z njo igrali družabne igre, pogosto so skupaj tudi peli. Rada je posedala v očetovi sobi za mizo, na kateri so stale črno-bele šahovske figure. Prijela je belega kralja in kraljico in z njima odšla na obisk v deželo, kjer so živela pravljlična bitja, principi in princeze. Rada je imela tudi živali, nekoč je pred poginom rešila celo majhne podgane ter jih čuvala in hranila, dokler tega niso odkrili starši, ki so ji sicer pomagali skrbeti za hišne ljubljence. Imeli so muca, ki je bil alergičen na njihovo petje, kužka Bobija, ki se je od sreče vedno polulal, in ptička Galebčka, ki se je najbolje počutil na Lilini glavi, kjer si je v laseh uredil varno gnezdo⁶. V domišljjski svet so jo vabile tudi knjige. Imela je knjižno zbirko *Čebelica*, ki je bila njeno prvo literarno-likovno čtivo, in že tedaj so ji bile vseh pravljlične ilustracije Marlenke Stupice. Uživala je v listanju po Disneyevih slikanicah in nič čudnega ni bilo, da je znala pri štirih letih *Sneguljčico*, ki so ji jo – kot vse druge pravljice – brali starši, na pamet. Njen prvi spomin na šolo je povezan s solzami, ker se je ustrašila zaves. Spominjale so jo na bolnišnico, kjer je bila kar pogosto. A kmalu se je navadila zaves z belo-zelenimi črtami, saj

držav, vsako leto pa se jim pridruži še kakšna nova. Njen opus obsega preko dvajset unikatnih slikanic. Poleg knjižnih edicij ilustracije in besedila objavlja v *Cicibanu*, *Cicidoju*, *Galebu* in drugih revijah za otroke. Svoja dela razstavlja na samostojnih in skupinskih razstavah, a ilustracij ne prodaja. Leta 2003 je prejela bronasti celjski grb za izredno kvaliteto na področju otroške literature in knjižne ilustracije, leta 2018 pa priznanje celjske zvezde in naziv častna meščanka Celja. Leta 2011 je prejela nagrado Prešernovega sklada, leta 2017 Levstikovo nagrado za življenjsko delo in leta 2021 nagrado Hinka Smrekarja. Bila je večkrat nominirana za ugledno mednarodno nagrado Astrid Lindgren (2006, 2007 in 2008), kar ji je kot ljubiteljici in občudovalki Pike Nogavičke bilo v veliko čast. Ukvarja se tudi z opremljanjem prostorov, oblikovanjem stanovanjske opreme, grafičnim oblikovanjem, risanjem karikatur. Živi in ustvarja v Šmarjeti pri Celju.

² V besedilu bom uporabljala avtoričin psevdonim. Od prve avtorske slikanice *Male živali* v svojih delih uporablja le umetniško ime, z njenim lastnim imenom so objavljene le tri knjige: *Zgodbe in nezgodbe*, *Resnične pravljice in pripovedke* in *Jezične zgodbe*.

³ »Otroštvo je bilo čas pravljic in odkrivanja novih stvari in brezskrbnih igrarij. Najlepše obdobje, če pomislim. Seveda vse knjige črпам iz otroštva. V njih ne opisujem sebe, ampak svoje tedanje veselje nad igrarijami in čudenjem nad vsem novim.« Vir: Bojana Leskovar: *Zakaj se hijene smejijo? Ker niso čisto pri pravi*. (Intervju: Lila Prap), D, Ljubljana, februar, 2010, str. 12.

⁴ *Zakaji in zatoji Lilijane Praprotnik Zupančič*, *Otrok in knjiga*, 2002, št. 55, str. 60–62.

⁵ Peter Kolšek, *Riše vse razen ameb (Ocena: Dokumentarni televizijski portret)*, *Delo*, 30. 3. 2010, str. 15

⁶ *Lila Prap, arhitektka slikanic za najmlajše*, *Moja Slovenija* (Osrednja revija za Slovence zunaj meja naše domovine), 2003 http://www.mojaslovenija.net/pesniki_in_pisatelji/lila_prap_arhitektka_slikanic_za_najmlajse.html

se je rada učila. Ukvarjala se je s športom, trenirala je met krogle, namizni tenis, troboj, predvsem pa je zelo rada brala. Knjige so jo spremljale in navduševale vso osnovnošolsko obdobje. Najljubše so ji bile *Rdeča kapica*, *Ostržek*, *Črni muc vasuje*, *Medvedek Pu* in *Pika Nogavička*, ki jo je prebirala znova in znova ter jo skušala v resničnem svetu posnemati. Tako je kot Pikina oboževalka postala zaščitnica nebogljenih prijateljic in sošolk, ki jih je branila, če ni šlo drugače, tudi s pestmi. Knjige – rada je brala tudi Karla Maya – in njena najljubša punčka Sheila so jo spremljale do konca osnovne šole. Njena italijanska punčka Sheila je bila nekakšna predhodnica današnje Barbike. Zanj je ustvarjala oblačila, domovanja, pohištvo in ji pripovedovala pravljice. Že kot osnovnošolka je rada risala. Dve izmed njenih risbic so celo natisnili v osebni zbirki znamk predsednika Jugoslavije Josipa Broza Tita. Uživala je tudi pri slovenščini, kjer je pisala takšne spise, da jih je morala brati pred razredom, in ji je pisatelj Fran Roš ob nekem obisku na šoli dejal⁷: »Ti boš zagotovo pisateljica!«

Svojo delovno kariero je začela v arhitekturnem biroju. Njen mož Dalibor Bori Zupančič, eden prvih likovnih terapevtov pri nas, je takrat kot svobodni umetnik risal karikature za različne časopise. Ko je ugotovila, da bi lahko od tega živel⁸, je v tabloidu *Kaj* začela objavljati *Fanči*. Seksualnih tem se je lotevala bolj za šalo, njena Fanči je bila nekakšna mešanka med gospo in kokoško in je s svojimi seksualnimi domislicami zabavala bralce časopisa. Nato je v različnih časopisih in revijah objavljala tudi satirične prispevke. Grafično je oblikovala različne tiskovine za slovenske in mednarodne humanitarne organizacije in kulturne ustanove ali jih opremila z ilustracijami. Sodelovala je pri projektiranju otroške bolnišnice v Wiesbadnu ter pri opremi in prenovi nekaterih javnih družabnih prostorov v Celju. Ko je spoznala, da to delo ni zanjo, se je odločila za samostojno pot umetnice, za svobodno ustvarjalno delo, ki ji je omogočalo, da je blizu narave, saj jo je v zaprtih prostorih pogrešala. Ob sinu Izidorju⁹ je začela ustvarjati knjige za otroke in temu ostala zvesta vse do danes. Najprej je začela risati šaljive risbe za otroke in pisati pravljice, ki jih je ilustriral njen mož. Z njegovimi ilustracijami je opremljena tudi prva knjiga *Zgodbe in nezgodbe* (DZS, zbirka *Zapik*, 1993), za katero jo je navdihnil njen sin. V knjigi *Jezične zgodbe* (Mladika, 2009) se je s svojo besedno spretnostjo, večpomenskostjo in igrivostjo še posebej izkazala. Te zapise enaindvajsetih zgodb ter domiselno prirejenih slovenskih pregovorov in besednih zvez je prav tako ilustriral njen mož. Najmanjšim otrokom, ki sami še ne berejo, so bile namenjene uganke Lilijane Praprotnik Zupančič v drobni slikanici (v zbirki Čebelica) *To je ...*, ki jih domiselno ilustrirala Jelka Godec Schmidt.

⁷ Prav tam.

⁸ »Ko sem videla, da on zasluži skoraj več kot jaz, ki hodim vsak dan v službo, sem rekla, da bom tudi sama poskusila, saj me je to vedno malo privlačilo.« Vir: Deja Crnović, *Tista arhitektka, ki je s svojimi ilustracijami osvojila Japonsko*, http://www.mladina.si/mednik/200830/lila_prap

⁹ »Za otroke sem začela delati, ko sem dobila sina. Ob tem, ko sem se igrala z Izidorjem, me je od risanja karikatur za odrasle pot kar sama zanesla v otroški svet. Zdaj se, čeprav je sin velik že skoraj dva metra, v glavnem še vedno ukvarjam z ustvarjanjem za otroke. Kot kaže, me to delo popolnoma zadovoljuje, saj sem na tem področju zdržala precej več let kot pri drugih poklicih.« Vir: *Album slovenskih ilustratorjev, Lilijana Praprotnik Zupančič*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2005, str. 52

Prva knjiga, ki jo je Lila Prap napisala in ilustrirala sama, so *Resnične pravljice in pripovedke* (Mladika, zbirka Trepetlika, 1999). Tej so sledile slikanice za najmlajše, ki so kmalu postale uspešnice. Najprej jih je ponudila založnikom kot obsežnejše delo, a jo je Andrej Ilc, urednik pri Založbi Mladinska knjiga, prepričal, da je naredila kratke zgodbe in jih v slikanicah in s svojimi ilustracijami ponudila mladim bralcem. Tako sodeluje z Založbo Mladinska knjiga (odslej MK) od leta 1999, v zbirki *Žlabudron*¹⁰ je doslej izšlo mnogo njenih knjig za otroke: *Male živali*, 1999; *Živalske uspavanke*, 2000; *Male živali – doriši in pobarvaj*, 2000; *Zakaj?*¹¹, 2002; *Živalska abeceda*, 2002; *Why?*, 2003; *Otroški koledar*, 2004; *Mednarodni živalski slovar*, 2004; *Animals international dictionary*, 2004; *Všeč so mi barve / I like colours* (z Barbaro Jean Hicks), 2004; *Všeč mi je črna, všeč mi je bela / I like black and white* (z Barbaro Jean Hicks), 2004; *1001 pravljica*, 2005; *Moj očka*, 2007; *Kam gredo sanje?*, 2008; *Dinozavri?!*, 2009; *Pasji zakaji*, 2010; *Žuželčji zakaji*, 2011; *Mačji zakaji*, 2013; *Kraca*, 2015; *Zmaji?!*, 2018; *Ptiči?!*, 2019. V Sloveniji in v svetu najbolj opažena slikanica *Zakaj?* se je uvrstila tudi v učne programe v Nemčiji, Franciji, Avstraliji in še v nekaterih drugih državah. Napisala in ilustrirala jo je Lila Prap, opis živali pa je dodala Jelka Pogačnik. Z likovnimi ali besedilnimi domislicami je Lila Prap ob drugih avtorjih navzoča tudi v delih *Koledar za palčke*, *Abeceda in uganke za palčke*, *Mojstrovine, ki se rojevajo iz prahu* in *Usodna meja*. Napisala je tudi nekaj otroških iger za gledališče, plesni teater in radio (*Zaljubljeni čarovnik*, *Kosmata žaba*).

Poleg najvišjih priznanj za življenjsko delo in za posamezne knjige¹² je bila leta 2005 kar dvakrat nagrajena za isto knjigo. Prejela je nagrado Izvirna slovenska slikanica za avtorsko slikanico *Mednarodni živalski slovar*, še isto leto je bila ta knjiga ena izmed dveh izbranih del projekta Rastem s knjigo – izvirno slovensko

¹⁰ Med Bele vrane je bila iz te zbirke leta 2004 sprejeta slikanica *Zakaj? / Why?* in leta 2005 edicija *Mednarodni živalski slovar / Animals international dictionary* (MK, 2004).

¹¹ Po dvajsetih letih je slikanica *Zakaj?* (MK, 2022) ponovno izšla kot jubilejna izdaja. Ob obstoječih štirinajstih živalskih zgodbah je za šestnajst novih besedilo napisala Lila Prap, pametne odgovore pa znova dodala Jelka Pogačnik. Urednica tako preoblikovane knjige je Irena Matko Lukan, likovna urednica pa Tanja Komadina.

¹² Na mednarodnem knjižnem sejmu otroške in mladinske literature v Bologni so bile njene ilustracije dvakrat (1998 in 2001) uvrščene na veliko razstavo ilustracij, ki velja za enega najprestižnejših tovrstnih izborov na svetu. Na razstavi v Chicagu je bila predstavljena med desetimi najpomembnejšimi avtorji (2002). Leta 1999 je prejela priznanje Hinka Smrekarja za ilustracijo. Za literarno delo *Resnične pravljice in pripovedke*, ki jo je tudi ilustrirala in opremila, je bila leta 2000 izbrana med finalistke nagrade za otroško literaturo, Večernico. Leta 2001 je dobila nagrado za najlepšo slovensko otroško knjigo na ljubljanskem knjižnem sejmu. Isto leto je za ilustracije v knjigi *Male živali* in *Živalske uspavanke* prejela Levstikovo nagrado, ponovno pa je Levstikovo nagrado dobila leta 2005. Leta 2002 je na slovenskem knjižnem sejmu prejela nagrado za najlepšo slovensko otroško knjigo. Dobila je tudi mednarodno častno priznanje IBBY za ilustracijo (IBBY Honour List, 2002), mednarodno priznanje za ilustracijo, ki ga podeljujejo v švicarskem Baslu. Za slikanico *Zakaj?* je leta 2004 (izključno za besedilo) prejela nagrado nemške akademije za otroško in mladinsko književnost ter nagrado bremenskega radia. Leta 2006 je bila za priznanje Izvirna slovenska slikanica znova nominirana z avtorsko slikanico *1001 pravljica*, prav tako je bila leta 2008 nominirana slikanico *Moj očka*. Leta 2005 je bila na knjižnem sejmu v Leipzigu med štirimi avtorji nominirana tudi za najpomembnejšo nemško nagrado za otroško in mladinsko literaturo. Dvakrat je bila nominirana za Andersenovo nagrado (2006, 2008).

slikanico vsakemu novorojencu. Na razpis je popolne prijave za dvanajst knjig oddalo devet slovenskih založnikov, med temi deli pa je nato izbirala strokovna komisija. Izbrani slikanici so ponatisnili v nakladi 10.000 izvodov, ki jih je Ministrstvo za kulturo Slovenije podarilo novorojenčkom v Sloveniji in prvič tudi v zamejstvu¹³. To uspešno slikanico najbolje predstavijo avtoričine besede¹⁴: »Tako kot ljudje se tudi živali po svoji govorici razlikujejo od države do države, od pokrajine do pokrajine, od mesta do mesta. Brez učenja tujih jezikov nikoli ne bodo razumele ena druge, kaj šele, da bi izmenjale kakšne pomembne misli in dognanja. S tem enkratnim slovarjem pa lahko otroci svoje hišne ljubljence končno naučijo govoriti v najrazličnejših jezikih!«

Priznanje za avtorico so poleg številnih ponatisov doma tudi v tujini izdane knjige. Prva njena knjiga za otroke, za katero je v celoti prispevala tako besedila kot tudi ilustracije, je slikanica *Male živali*, ki je bila tudi kmalu prevedena. Pravi mednarodni preboj pa je sledil s slikanico *Zakaj?*, ki je postala fenomen v svetovnem merilu. Vsaka njena nova avtorska slikanica, prevedena v tuje jezike, je velik dogodek. S prevodi se knjige Lile Prap uvrščajo med najbolj priljubljena dela za otroke po svetu, tako po likovni kot po literarni strani. Njene slikanice so izšle v več kot štiridesetih državah (Argentina, Avstralija, Avstrija, Bolgarija, Češka, Danska, Francija, Grčija, Hong Kong, Hrvaška, Indonezija, Italija, Izrael, Japonska, Kanada, Kitajska, Južna Koreja, Madžarska, Makedonija, Nemčija, Norveška, Nova Zelandija, Poljska, Romunija, Srbija, Španija, Švica, Tajska, Tajvan, Velika Britanija, Združene države Amerike ...). Ker v svojih delih ohranja otroško radovednost in je z minimalistično preprostostjo likov blizu primarnim zaznavam otrok, ima stik z njihovim svetom in vsem, kar jih obdaja v različnih kulturnih okoljih. Fenomen Lile Prap je ravno v tem, da se je pojavila v pravem času na pravi način. S preprosto linijo, virtuosno duhovitostjo in prepoznavno drugačnostjo je postala zanimiva za ves svet, v povezavi s sodobnimi mediji pa je na Japonskem naravnost zablestela. Poleg nagrad in priznanj ter prevodov v številne tuje jezike o uspešnosti Lile Prap priča tudi visoko število izdanih izvodov v tujini. Njen uspeh je celo bolj opazen zunaj naših meja; nekatere njene knjige najprej izidejo v tujini in šele nato v Sloveniji. V Sloveniji število njenih prodanih knjig ne presega povprečnega števila prodanih izvodov drugih slikanic, v tujini pa naklade dosegajo zelo visoke številke. Knjiga *Zakaj?* je v japonščini po dveh tednih že doživela ponatis, na Japonskem je bilo kmalu po izidu prodanih kar 70.000 izvodov¹⁵.

¹³ Komisija ministrstva za kulturo Slovenije je izbrala deli Lile Prap *Mednarodni živalski slovar* in Franeta Milčinskega – Ježka *Zvezdico Zaspanko*. Obrazložitev: Dela Lile Prap domiselno nadgrajuje pogosto temo otrokove prve slikanice – spoznavanje živali. Izvirne upodobitve sodobne ilustratorke so doživljajsko primerne starostnemu razponu ciljne skupine. S svojo večplastno tekstovno-likovno sporočilnostjo bo slikanica malčke spremljala še v bralnem obdobju. Vir: *Lila Prap in Ježek za novorojenčke*, <http://www.radiokoper.si/kultura/knjige/lila-prap-in-jezek-za-novorojencke/137455>, 24. 6. 2005, MMC RTV SLO

¹⁴ *Lila Prap*, <http://www.emka.si/lila-prap-mednarodni-zivalski-slovar/PR/33261>

¹⁵ Prepoznavnost, naklada in uspešnost avtorskih slikanic Lile Prap se v slovenskih merilih na področju trženja knjig lahko primerjajo samo s fenomenom Slavoja Žižka, v mednarodnih pa z Disney Store in Hello Kitty. Vir: Neža Mrevlje, *Fenomen Lila Prap*, *Dobro jutro*, 2. 4. 2010, <http://www.dobrojutro.net/novice/kultura/144389>

Živali Lile Prap, ki jih s kredo riše na črno podlago, so preplavile tudi japonski televizijski program. Japonska nacionalna televizija je na osnovi besedil in ilustracij iz slikanice *Zakaj?* posnela 26 petminutnih delov risane serije, ki se od poletja 2010 v japonščini vrtijo na njihovi televiziji dvakrat na dan, in sicer v najbolj gledanih terminih.¹⁶ V deželi vzhajajočega sonca je Lila Prap dobesedno ikona, saj se njena karikatura, njena z bršljanom zaraščena hiša v Šmarjeti pri Celju in njen črni maček Sigmund pojavijo v vseh epizodah risanke. Sodelovala (2003) je tudi v japonskem dokumentarnem filmu *Rešimo planet*, v katerem je nastopilo pet Japoncem najljubših ilustratorjev. Že dolgo namreč velja, da Japonci zelo premišljeno izdajajo ilustrirane knjige za otroke, kvaliteta njihovih ustvarjalcev je vrhunska, pa naj gre za leposlovne, poljudnoznanstvene ali posebne izdaje, naj gre za izjemne avtorje – kot je Mitsumasa Anno (1946), ki s svojimi impresivnimi ilustracijami ter s tehniko, natančnostjo in večjim oblikovanjem redno nosi knjigam največje svetovne nagrade – ali za posamezne knjige. Take so minimalistične podobe v knjigi¹⁷ mednarodno uveljavljenega ilustratorja Shomei Yoha (1946), ki likovno pripoveduje zgodbo z niansami ene barve in miniaturno podobo glavnega junaka v čolnu na mirnem jezeru (v mešani tehniki tempere in akrila), zračnost in minimalizem pa je navzoč tudi v nekaterih knjigah doma in v tujini priznanega ilustratorja Nobuhira Tsujimura, predvsem v značilnih ilustracijah v tehniki tempere¹⁸. Med izjemne minimalistično ilustrirane knjige sodi tudi zaradi svojega namena opažena japonska knjiga za slepe otroke *Te de miru ehon* (prev.: *Podrobnosti žabe*) z ilustracijami Shozo Murase, ki enovrstično besedilo dovolj bogato in domišljjsko ilustrira s čistimi in pravilnimi linijami¹⁹. Svet, ki z minimalistično risbo izhaja iz nazorno izrisane pojavnosti in predmetnosti, je tudi likovni svet Lile Prap. V tem kontekstu je kasneje tudi v Sloveniji izšla slikanica *Zakaj so zebre progaste?* (MK, 2010) kot posebna izdaja v brajci.

V zahtevnem animacijskem okolju so enostavni liki Lile Prap z vsemi svojimi značilnostmi, ki jim na japonskem posvečajo veliko pozornosti, pritegnili japonske producente, da so na osnovi njenih knjig želeli ustvariti (nevsiljivo) vzgojno serijo kratkih risank, ki s svojo enostavno (animirano) risbo (v poplavi kičastih in agresivnih risanih serij) potešijo otrokovo radovednost. Risanka *Gao Gao Boo!* se začne s posnetkom umetničine hiše v Šmarjeti, za katero velja, da je zaradi zaraščeniosti stavbe podobna vili Čira Čara. Nato sledi posnetek Lile Prap, ki na podstrešju v svojem ateljeju riše zebro, kako s papirja oddivja v risanko. V vsaki risanki nato nastopa ena od Lilinih živali in v zvezi z njo je postavljeno provokativno naivno vprašanje. Na primer: »Zakaj ima zebra proge?« In odgovor: »Ker je ušla iz zapora«. Vprašanje: »Zakaj ima kenguru žep?« In jedrnat odgovor: »Zato.« Otroci so tisti, ki naštevajo preproste (navidezno neumne) odgovore, ki jim v tistem trenutku padejo na misel, potem pa se na ekranu pojavi narisana Lila, ki japonskim otrokom

¹⁶ Urška Pirš, *Lila Prap očarala Japonce*, 11. 6. 2008, <http://24ur.com/ekskluziv/zanimivosti/lila-prap-ocarala-japonce.html>

¹⁷ *Un jour ou l'autre, a un moment*, Shiko-sha Co. Tokio 1987, Ed. Grandir Orange, Francija 1991

¹⁸ *Podobe domišljije / Le immagini della fantasia*, 10. Mednarodna razstava otroških ilustracij Sarmede, Italija, 1992, Cankarjev dom, Ljubljana, 1993, str. 156–159.

¹⁹ V tiskarni so ilustracije za to knjigo morali seveda vtiskovati: da so dosegle svoj namen, so morale biti otipljivo reliefne, hkrati pa dajati dovolj estetskega užitka tudi tistim, ki jih lahko vidijo. Vir: Tatjana Pregl, *Veliko novega, žal brez nas*, Naši razgledi, 9. 6. 1978, str. 333

razloži, čemu so zares namenjeni različni živalski organi. Lila je kot strokovnjakinja za živali postala tako uspešna, da so se na Japonskem odločili za snemanje nove serije, ki naj bi bila bolj darvinistično obarvana.

Vsesplošno priljubljenost je Lila Prap ob domišljenem besedilu prepričljivo dosegla s čisto slikarskimi sredstvi, z barvnimi kredami na papir, ki učinkujejo kljub intenzivni barvitosti (paradoksalno) minimalistično ploskovito. To pa je za otroke in posledično za domače in tuje založnike zelo privlačno. Nekatere naše slikanice so sicer preko esperanta prodrle tudi na japonsko in kitajsko govorno področje²⁰ že pred pol stoletja, a Lila Prap je prva naša uveljavljena blagovna znamka. Na Japonskem so odprli verigo Lilinih hiš, nekakšnih hotelov v bližini otroških bolnišnic, kjer se srečujejo bolni otroci in njihovi starši, prostore stavb pa prekrivajo Liline ilustracije. Na Japonskem se – ob Disney store in Hello Kitty – v trgovinah nahaja tudi oddelek Lila Prap, kjer je naprodaj cel spekter izdelkov (od spodnjih hlačk do jedilnega pribora, od video kaset do sestavljanek, od brisač do obeskov za ključe...), ki so opremljeni z živalmi iz slikanice *Zakaj? Z njenimi ilustracijami* so Japonci zasnovali obsežen program izdelkov za svoje vrtnice – krožnike, skodelice, pogrinjke, pisala, pisma, ravnila, svinčnike, brisače in mnogo drugega. Ne moti je, da so njene risbe postale uporabno blago²¹, celo upa, da bi bilo risanke in plišaste živali kmalu mogoče dobiti tudi v Sloveniji.

* * *

Ilustrirana knjiga Lile Prap *Resnične pravljice in pripovedke*, v kateri se avtorica kot pisateljica na nenavaden način igra s pomeni besed tako, da celo krši pravopisna pravila, ima dva dela, v prvem so zbrane kratke zgodbe, v drugem pesmi. Pri paradoksalnem poigravanju s pomeni besed med resničnim in izmišljenim, kar napoveduje že sam naslov knjige, pa so ilustracije le prevod tako zamišljenega besedila. Pri teh ilustracijah gre še za pojmovanje klasično ilustrirane knjige, kjer naslikane podobe pojasnjujejo vsebino oziroma ga prevajajo v vizualno branje.

V otroštvu je Lila Prap hodila v vrtec, ki ji je ostal v spominu s svojimi prijetnostmi in neprijetnostmi. Že tam so jo opozarjali, naj drži žlico ali prime svinčnik z desnico, ne z levico. Nekaj časa je za revijo *Ciciban* risala nežne akvarelne risbice, dokler ji njen mož ni predlagal, naj poskusi risati z levo roko, po naravi s pravo roko. Tako²² so začele nastajati večje, preprostejše, močnejše in bolj žive slike in to je bilo zanjo še eno od naključij, ki so jo pripeljala do današnjega uspešnega, spontanega

²⁰ Najpomembnejša med njimi je slikanica *Martin Krpan* Frana Levstika z ilustracijami Toneta Kralja. Vir: Tatjana Pregl, *Veliko novega, žal brez nas*, Naši razgledi, 9. 6. 1978, str. 332.

²¹ »Odvizno je, ali se želiš izpovedovati samo eni osebi, kateri potem sliko tudi prodaš, ali pa hočeš svoje delo pokazati vsem. Če se ne bi Japonci lotili izdelave igračk po mojih risbah, bi se je pa verjetno sama. Ampak to bi trajalo.« Deja Crnovič, *Lila Prap – Tista arhitektka, ki je s svojimi ilustracijami osvojila Japonsko*, Mladina, 2008, št. 30, http://www.mladina.si/tehdnik/200830/lila_prap

²² »Je pa vseeno nekaj dobrega v tem. Sedaj rišem kar z obema rokama, desno vodijo možgani z razumom in s filigransko natančnostjo upodablja elemente na sliki. Levica, ta pa ustvarja naravno, spontano, najraje s kredami in velikimi potezami, ki ne marajo omejujočih črt in izražajo notranje občutke.« Vir: Deja Crnovič, *Tista arhitektka, ki je s svojimi ilustracijami osvojila Japonsko*, http://www.mladina.si/tehdnik/200830/lila_prap

in poenostavljenega ustvarjanja. Čudenje, ki bralca prevzame vsakokrat, ko stopi v svet naslikanih podob v knjigah za otroke, ima v avtorskih slikanicah Lile Prap skoraj od samega začetka drugačno nahajališče. Slikanica *Male živali* je preprosta, namenjena najmanjšim otrokom. Zaradi enostavnih in duhovitih verzov (praviloma v eni sami kitici) ter ob živih barvnih ilustracijah lahko resnično uživajo, najprej ob slikah, medtem ko jim vsebino berejo drugi, kasneje tudi ob samostojnem branju, saj je besedilo natisnjeno v verzalkah. Glavni junaki slikanice so male živali, ki ne spadajo med običajne domače živali, temveč so to živalce, ki so v običajnem človeškem bivalnem okolju večinoma nepriljubljene, nekatere skoraj prezrte, vsekar pa (tudi tiste s simpatično simboliko) redko videne. Te male živali – glista, molj, pajek, uš, bolha, koloradski hrošč, klop, trot, večča, lesni črv, mravlja, pika-polonica in kresnica – imajo človeške lastnosti in večinoma bolj ali manj šaljivo ime. Podobe iz preprostih črtnih risb, s kakršnimi so bila obrisana obličja junakov osnovne slikanice *Male živali*, naj bi pobarvali otroci v slikanici *Male živali – doriši in pobarvaj*. Slikanica ima vse lastnosti klasične pobarvanke, le da avtorica z verzi vabi in vodi otroke k so-ustvarjanju, jih animira. Na teh osnovah se vsebinsko že napoveduje aktivno vključevanje otroka v skupno branje pri vseh njenih naslednjih knjigah za najmlajše otroke.

Slikanice so pomembno področje likovne umetnosti, saj vsebuje prve predstave o svetu, v katerem je sleherni od nas nekoč bil. Ko Lila Prap v svojih avtorskih slikanicah z besedo, verzi in podobami ustvari knjigo za otroke, je v njej navzoče vse, kar jo v življenju zanima. Uspešnost takega pristopa se kaže že s slikanico *Živalske uspavanke*²³, ki sta ji sledila še zvočni CD in zvočna kasetta z istim naslovom. Pesmi²⁴ za otroke je uglasbil skladatelj Bojan Draksler. Vse knjige za otroke Lile Prap so bogato opremljene z barvnimi ilustracijami, poučna *Živalska abeceda* prav tako. Črke v okvirjih v spodnjih ali zgornjih kotih skrajno poenostavljenih ilustracij so podane z izbrano tipografijo, ki je tako v kontekstu vsake posamezne strani del njene likovne pripovedi, črke, ki predstavljajo oglašanje živali, pa so del ilustracije. »Za pomoč pri razpoznavanju črk so na črnih poljih ob robu strani dodane risbice (A kot AVTO, I kot INDIJANEC...),« v šaljivem uvodu, ki je edino besedilo slikanice, daje avtorica navodila za branje. In še: »Lahko si pomagaš tudi z abecedo, ki jo najdeš na začetku ali na koncu knjige«. Slikanica, ki predstavlja klasično obliko osnovnega učbenika za črke, le da črke ne tečejo po vrstnem redu, je izrisana, izslikana in oblikovana tako, da nastopajo dominantno velike živali na dveh straneh s preprostostjo, ki je v bistvu blizu otroški risbi živali, kot so osel, ovca, raca, krava, čebela, kača, ptič, pes, petelin, kokoš, piščanec, mačka, miš, slon, žaba. Za neizčrpna otroška vprašanja je ustvarila izvirno avtorsko slikanico z naslovom *Zakaj?*, v kateri na barvit in duhovit način odgovarja na mnoga vprašanja o živalih, med humornimi odgovori pa mora otrok sam ali ob pomoči starejših najti pravega. Čeprav je knjiga namenjena predvsem zabavi, je ob ilustraciji vsake

²³ Kasneje je izšla tudi v zbirki domačega branja *Knjiga pred nosom* (MK, 2017). Pesmi so zanimive zato, ker je v njih veliko prepoznavnih glasov, s katerimi se oglašajo živali. Avtorica spremnega didaktičnega gradiva je dr. Dragica Haramija.

²⁴ Lila Prap: *Uspavanka za čuke, Uspavanka za piščance, Mačja uspavanka, Mišja uspavanka, Pasja uspavanka, Uspavanka za ribe, Žabja uspavanka, Uspavanka za kače, Uspavanka za krave, Uspavanka za ovčke, Medvedja uspavanka, Uspavanka za slone, Uspavanka za pajke, Čričkova uspavanka.*

živali dodano še besedilo Jelke Pogačnik, ki otroke pouči o življenju upodobljene živali. Leta 2005 je izšel zvočni stereo posnetek CD z istim naslovom *Zakaj?*, ki ga je (samo)založil skladatelj Diallo Thierno.

Ilustracije kot najlepša dediščina, ki jo odrasli dajejo otrokom, rastejo iz doživetij. Za otroško dojetje pojmov v zvezi z barvo sta tako nastali knjigi *Všeč so mi barve / I like colours* in *Všeč mi je črna, všeč mi je bela / I like black and white*, ki ponujata otrokom osnovno občutje barv. Pri obeh knjigah je besede Barbare Jean Hicks prevedla in jih z zamolklo živobarvnimi motivi, položenimi v prostor podobe, ponazorila Lila Prap. V *Mednarodnem živalskem slovarju*, slikanici v okoli petdesetih jezikih, nastopa štirinajst živali: slon, maček, kokoš, pes, žaba, krava, ovca, koza, ptič, osel, prašič, petelin, konj in čebela. Kot likovne podobe niso nič posebnega, ne odstopajo od že znanih likov Lile Prap, njihov poseben čar je v živalskih govoricah. Teh, ki jih poznamo, in onih, s katerimi se v slikanici soočimo prvikrat. V Ljubljani, Moskvi, Pekingu ali v Islamabadu pes zalaja »Hov-hov«, na Angleškem se oglašča »Woof Woof«, med Italijani »Bau Bau«, v Španiji »Guau Guau«, med Srbi »Av Av«, na Madžarskem »Vau Vau«, pri Kitajcih »Ou Ou«, pri govorcih svahilija »Woo Wook«, v Rusiji »Gav Gav«, na Francoskem »Ouah Ouah«, pri Čehih »Haf Haf«, na Irskem »Bhuf Bhuf«, med Švedi »Vov Vov«, Finci ga spoznajo po »Hau Hau«, med Arabci »Nubaah«, pri Židih »Hav Hav« in tako dalje od jezika do jezika. Podobno se predstavi tudi drugih trinajst živali, ob napisani živalski govorici pa je vedno zastava države, kjer se živali tako oglašajo. Knjiga »preprosto registrira ta jezikovni Babilon«²⁵. Zastave se pojavijo na naslovnici in v notranjosti tako posamično kot skupaj, s čimer ponujajo spoznanje, kako preprosto je stopiti v svet številnih jezikov. Slikanica bi lahko sodila med poljudnoznanstvena dela za otroke, ker teši otrokovo radovednost in poučuje, istočasno pa nova spoznanja ponuja na iskričast način tako, da postane stik s tujimi jeziki očarljiva, enostavna igra.

Naslov slikanice *1001 pravljica* spominja na zbirko arabskih pravljic, pripovedk, novel, anekdot in humoresk *Tisoč in ena noč*, ki je nastajala od 8. do 16. stoletja. Glede na številne zgodbe, ki jih bralcem sestavljanje ponuja, je tak naslov ne le duhovit, temveč pretanjeno izbran in nedvomno upravičen. Slikanica ni namenjena klasičnemu branju od prve do zadnje strani, ampak od mladih bralcev zahteva nekoliko več prizadevanja pri branju. Gledati in brati jo je treba kot sestavljanke. Zgodb je v resnici lahko 264, takšna kombinacija je znana že iz časa orientalske književnosti. Prebrana zgodba je odvisna le od radovednosti posameznega bralca in njegovih odločitev, ker pa so glavni liki vzeti iz ljudskih in klasičnih umetnih pravljic, jih mora bralec najprej poznati. Na dnu vsake strani sta zapisani vprašanja, ob katerih lahko mladi bralci sami izbirajo, kako se bo zgodba nadaljevala, najbolj radovedni otroci pa lahko v knjigi najdejo morda celo tisoč in eno pravljico. Tako potovanje po prepletenih poteh pravljичnega labirinta lahko prav vsakemu od njih

²⁵ »Odrasli bi to kajpak vzeli na znanje oziroma sprejeli kot kuriozitetu, ki bi jo ob priložnosti komu navrgli. Otroški bralec pa je fasciniran. Zanima ga, kako petelin kikirika na Japonskem, kako v Ameriki, kako na Bližnjem vzhodu. Uživa v vseh inačicah, saj se lahko potopi v tuje jezike in to na najlažji, najbolj enostaven način. Se spremeni v čebelo BZZZ, ki je sicer še najbolj enotna. Grki jo slišijo BZZZ BZZZ, Bosanci ZU ZU, Finci SURRRR, Perzijci VIIZ VIIZ ...« Vir: Bernard Nežmah, *Lila Prap: Mednarodni živalski slovar*, Mladina, št. 14, http://www.mladina.si/tehdnik/200414/clanek/kul-knjige--bernard_nezhmah/, 2004

prinese veliko zabave in užitka²⁶. Zbirka prinaša kratka, igriva, večinoma pesniška besedila, namenjena najmlajšim otrokom, ki šele okušajo jezik in besede. Na zaključnem veznem listu je narisana načrt, ki opredeljuje avtoričin izvorni labirint, od babičine hiše, rudnika zlata in gozda do hišice medvedkov, od ribnika in domovanja treh pujskov do dečkove in dekličine hišice... Literarni liki so slikani črno-belo, kar naj bi vsebinsko poudarilo dobre in slabe karakterne lastnosti. Ko mladi bralec izbere črno piko, je zgodbe konec, čaka ga le še navodilo: »Zapri knjigo in poglej na zadnjo stran.« Tam je – da bi pregnala otroški strah – narisana črna luknja, ki »požre vse pravljice, z njihovimi čarovnicami, volkovi in pošastmi vred. Če si jih želiš znova srečati, obrni knjigo in jo odpri na prvi strani. Z veseljem bodo prilezli iz luknje in se ti pridružili pri novi bralni pustolovščini.«

Najmlajše pri slikanicah najprej pritegne vizualna stran, čeprav je seveda kvaliteta slikanice odvisna tako od besedila kot od ilustracije. Knjige najmlajši gledajo in berejo skupaj z odraslimi, zato je zelo bistven tudi njihov medsebojni stik. Pri branju naj bi otrok, ne glede na vsebino, ob kateri njegova domišljija dobi krila, čutil varen objem, toplino in domačnost. Skupno branje je pomembno za komunikacijo, je način, s katerim se odrasli lahko približajo otroku, mu pomagajo širiti obzorje in ga pripravljajo na življenje. V slikanici *Moj očka* kljub razposajeno igrivim verzom, ki na različne načine nakazujejo navezanost sina in očeta, prevladuje vizualna pripoved v prepoznavni tehniki Lile Prap. Ilustracije ob verzih, ki duhovito dvoumno predstavljajo očeta (z značilnostmi, pripisanimi različnim živalim), kažejo intimno navezanost in pojasnjujejo dejanske odnose med očeti in sinovi v človeškem in živalskem svetu. Podobe iger med mladiči in njihovimi očeti ter razigrane štirivrstične verze v oblačkih okvirjajo različni geometrijski vzorci skladnih barv in oblik, ki z dekorativno obrobo umirjajo ilustrirano dogajanje.

Nekatere slikanice Lile Prap pa imajo prav poseben avtoričin nagovor mladim bralcem pred začetkom branja, med samim branjem ali na koncu knjige. Risbe v slikanici *Kam gredo sanje?* so brez iluzijske globine, gledalčeve oči vibajo zgolj s ploskovitimi likovnimi učinkovinami, toliko bolj pa pri njih prihaja do veljave strukturiranost slikovnega polja. Kompozicijsko je poudarjeno središče z osnovnim likom, hkrati pa dražljivost posameznih obrobni struktur še bolj pritegne pogled v jedro. S tako zgradbo je Lila Prap dosegla visoko stopnjo paralelnosti med ploskovito risbo in prijazno vsebino, ki tokrat ne predstavlja živali, temveč ljudi in stroje, s pomočjo katerih mali glavni junak²⁷ išče odgovor na vprašanje: »Kam gredo naše sanje, ko se zbudimo?« Tako se sprašuje, ko se z različnimi prevoznimi sredstvi poda po svetu na lov za sanjami. Na koncu ugotovi, da sanje najverjetneje prav nikamor ne gredo, temveč le čakajo v glavi, da jih sredi noči prikljče na oči najgloblji spanec. Kot zadnji odgovor na vprašanje Lila Prap zapiše: »Morda v naših glavah spijo, dokler jih ne nahranimo s svojo domišljijo!« Doživetje ilustracij v knjigah za otroke je prvi stik z naslikano lepoto, je v dušo vsajen spomin, ki sega v predstave odraslega življenja. Pravi avtorji hote ali nehote slikajo tako za otroke

²⁶ Lila Prap, navodilo za branje knjige *1001 pravljica*: »Če boste zelo radovedni, boste v knjigi našli mnogo, mnogo, mnogo pravljic, morda celo tisoč in eno.«

²⁷ »Idejo zanj je dobila, ko se je njen sin odpravil na pot, 'da se najde', sama pa je ustvarila slikanico, ki ima v naslovu vprašanje, na katerega se ne da enostavno odgovoriti.« Vir: M. K., *O prijateljstvu, iskanju sanj in lončku na pike*, 28. 8. 2008, MMC RTV SLO/STA, <http://www.rtvsllo.si/kultura/knjige/o-prijateljstvu-iskanju-sanj-in-loncku-na-pike/156354>

kot tudi zase, pri tem pa v svojih likovnih pripovedih negujejo odraslo mojstrstvo slikarskega znanja. Pri avtorskih slikanicah in ilustriranih knjigah tudi literarnega. Slikanica *Dinozavri?!* govori o najstarejših dinozavrih; kako velika so bila jajca najstarejših dinozavrov; kako so med izkopavanji odkrili povsem ohranjeno gnezdo Majazavre, kar pomeni plazilka – dobra mati. Se je sploh lahko kdo branil pred največjimi tiranozavri? In o sorodnikih dinozavrov... Zgradba slikanice je skupaj z ilustracijami spet na prvi pogled likovno razpoznavna: poljudnoznanstvena, s strokovnim besedilom in posejana z neumnimi odgovori, ki jih v oblačkih ponujajo petelin, kokoši in piščeta. Ali naj se likovni ustvarjalec/ustvarjalka izrecno približa otrokovi dojemljivosti skozi likovno poenostavljeno obvladovanje avtorskih predstav ali naj najmlajšega bralca osvoji s svojim strokovnim znanjem in lastnim dojemanjem ilustrirane ali ubesedene pripovedi? Odgovore na to dajejo tudi slikanice *Pasji zakaji*, *Žuželčji zakaji* in *Mačji zakaji*. Z iskrivim humorjem in značilno pisanimi barvami slikanica *Zmaji?!* predstavlja starodavna in skrivnostna bitja, razkriva zmajske mite ter opiše nekatere najbolj znane predstavnike zmajev. Kokoši, ki so že pred časom odkrile knjigo o dinozavrih in ugotovile, da so njihove potomke, so zdaj izbrskale knjigo o zmajih. Ob prebiranju se čudijo, saj si niso nikoli mislile, da imajo sestrične in bratrance, ki grizejo slone, imajo tri glave in bruhajo vodo! Tudi ta slikanica duhovito in privlačno omogoča razvijanje otrokove domišljije. Za večino otrok v industrializiranih deželah prav knjiga predstavlja njihovo prvo srečanje z umetniškim izrazom. V svetu, nasičenem s podobami dvomljive umetniške vrednosti, ki jih posredujejo sodobni komunikacijski mediji, je za mlade in dovzetne otroške duše izredno dragocena priložnost stika z visoko kvalitetskimi ilustriranimi knjigami, kot so slikanice Lile Prap in ob njih nastajajoči medijski projekti in dogodki. Sem nedvomno spada tudi lutkovna predstava *Dinozavri?!*, pustolovska komedija²⁸ za gledalce od treh let, drugi del pa tudi za starejše²⁹. Prvič³⁰ je bila uprizorjena v ljubljanskem Gledališču Labirint. Knjige Lile Prap so bile navdih mnogim risankam, skladbam in gledališkimi predstavami, leta 2021 pa so oživele tudi v muzikalu *Kure?!*, ki ga je Hiša kulture Celje junija 2021 postavila na oder po motivih slikanic *Dinozavri?!*, *Zmaji?!* in *Ptiči?!*. Glasbo za muzikal je napisal skladatelj Leon Firšt, režijo pa prevzel Andrej Jus.

Izven zbirk sta izšli dve slikanici. *Moj prvi album* (MK, 2014), namenjen staršem ob rojstvu otroka, da bi skupaj z otrokom nekoč obujali spomine na najlepše trenutke prvega leta otrokovega življenja in mu predstavili lastno družinsko drevo. In slikanica *Radi štejemo* (MK, 2017), ki ponuja prve korake v svet števil skozi pripoved o živalskih potomcih. Velike živali, ki se lažje branijo pred napadalci,

²⁸ Mladi raziskovalki Vesna in Živa odkrijeta resnično dinozavrsko jajce. Razvije se smešna, napeta in hkrati poučna zgodba o Dinozavrih, na koncu katere se gledalci soočijo s pravim dinozavrom.

²⁹ Drugi del projekta predstavlja predstava *Dinozavri!* Vsebuje lutke in figure velikega formata (do 5m višine in 10 m dolžine) in je namenjena starejšim otrokom, mladini in odraslim. Izvaja se na dramskem odru, večjih mestnih trgih ali sorodnih zunanjih prizoriščih. V njej nastopa večja skupina animatorjev, igralcev in plesalcev.

³⁰ Premiera v Gledališču Glej, 22. 10. 2010. Po slikanici Lile Prap *Dinozavri?!* jo je zasnoval in priredil Saša Jovanović, ki jo je tudi režiral. Igra in animacija: Alja Kapun, Tina Oman; likovna podoba lutk in scene: Barbara Bulatović po slikanici Lile Prap; Avtorica likovne podobe *Dinozavrov* je Lila Prap; glasba: Mateja Starič; kostumografija: Iztok Hrga; izdelava lutk: Barbara Bulatović, Iztok Hrga, Altos.d.o.o.; producent: Društvo lutkovnih ustvarjalcev, 2010.

imajo manj mladičev, medtem ko se bolj nebogljene borijo za svoj obstoj z večjim številom mladičev. Mladiči namreč pomenijo nadaljevanje življenja. Ob ljubeznive ljubezenske verze in ilustracije so zapisane še zanimivosti o posamezni živalski vrsti, številke pa so ponazorjene tudi kot pikice na dominah. Poseben projekt je tudi slovensko-kitajski *Živalski koledar / Shi'er Shengxiao* (Miš, 2020). Pripovedka, prirejena po starodavni kitajski legendi, razkriva, zakaj je na Kitajskem vsako leto posvečeno eni od živali – in zakaj so med njimi prav podgana, bivol, tiger, zajec, zmaj, kača, konj, koza, opica, petelin, pes in prašič. Posebna je tudi slikanica *Kraca*³¹, ki je lahko tudi svojevrstna igrača. Osemnajst kratkih pesmic in ilustracij na črni podlagi je predstavljenih dvodelno tako, da vsaka podoba predstavlja določeno žival. A če se polovice med seboj pomešajo, so podobe zelo zabavne (lahko se, na primer, prikaže »pingved«, ki se v črnem fraku sladka z medom), pri čemer najmanjši otroci igrivo uživajo.

Generacija, ki je z mladostno svežino sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja prelomila z mednarodno uveljavljenimi ilustracijami skupine pravljíčark, je v svojih delih do danes ohranila izvirnost pri upodabljanju tipološko razpoznavnih, vendar ne klišejskih likov. Po likovnem videzu knjige *Lile Prap* izstopajo med tipološko razpoznavnimi deli drugih avtorjev, predvsem pa so zelo različne od knjig naše ženske ilustratorske tradicije. Medtem ko se v njihovih podobah razodevajo vse odlike slikarskega prikazovanja pravljíčnega sveta, ki ga znajo z izjemno veščino približati otroku, pa se pri avtorskih slikanicah *Lile Prap* tako pasivno gledanje in poistovetenje z glavnimi pravljíčnimi junaki umika aktivnemu branju in doživljanju likovne in literarne vsebine. Ob bolj ali manj običajnih razlagah črk, pojmov, števil, besed danes srečujemo tudi nove likovne in izvedbene rešitve. Tudi sicer se pogosteje kot kdaj opaža težnja po razbitju forme knjige, kakršno poznamo od nekdaj – v plakatne zloženske, kartice za zlaganje, v zložene in izrezane knjige, v preluknjane knjige in celo v sestavljanke (puzzles) s kratkimi poučnimi besedili in krajšimi verzi. Namen teh novih oblik so pripravljalni učbeniki za šole, didaktične knjige-igrače, s pomočjo katerih si otroci hitreje vtisnejo v spomin z vizualno predstavo oblike, pojme, barve, črke in podobno. Knjiga se vse bolj uveljavlja v elektronskih medijih. Ekran počasi nadomešča papir kot enega najpomembnejših izumov v zgodovini, kar se vse pogosteje uporablja v instalacijah in video-instalacijah. Morda ni daleč čas, ko bodo knjige *Lile Prap* ne le na filmu in v risankah, na DVD in v lutkovnih predstavah, temveč kar na ekranih računalnikov in v elektronskih knjigah.

* * *

Sodobna ilustracija z minimalnimi sredstvi – ki so lahko prav tako kompleksna kot bogato ilustriran likovni prevod literarne pripovedi (pa naj gre za avtorsko slikanico ali za dva avtorja slikanice) – otroku kaže, kaj smo in kdo smo, vendar ne v smislu poučevanja in povzdigovanja, temveč soočenja, in to v realnem času. Razmerje med vizualno podobo in čustvi je postalo dinamično, hitro, interaktivno. Slikanice *Lile Prap* se z minimalistično risbo, zanesljivo toplo in skladno barvno

³¹ Tatjana Pregl Kobe, *Lila Prap: Kraca*, Sodobnost 1963, letnik 79, št. 11, str. 1513–1515, 2015.

lestvico ter z mehko vzbujajočo tehniko temu hitenju uspešno upirajo. Njen likovni izraz, ustvarjen s suhimi pasteli na temno, večinoma črno podlago, je na prvi pogled prepoznaven. V njenem ustvarjalnem pristopu, pri katerem se avtorica približuje logiki svojega (najmlajšega) občinstva, gre za dojetanje na ravni intuitivnih vtisov celote. Otrok že v predbralnem obdobju lahko te ilustracije dojame, jih začuti in posvoji. Nazorno berljive barvne ploskve so med seboj jasno razmejene, se ne stikajo in ne prekrivajo, značilen je tudi vselej uporabljen črni rob ob naslikanih podobah. Pastelne barve so na črni podlagi intenzivnejše, izrazito sijoče. Poslikane površine, ki jo prepredajo majhne temne pike, imajo prepoznavno površinsko strukturo, kar omogoča (tudi) hrapavost podlage. Kot v dosedanem, v svetu že desetletja priznanem delovanju je tudi v ilustracijah za slikanico *Ptiči?*³² jasno razpoznaven njen poenostavljen in z znakovnimi diagrami elegantno prečiščen slog. Živali v tej (tudi tokrat z lastnim besedilom obogateni) slikanici so prijazne nosilke pripovedi. Risbe v slikanici so brez iluzijske globine, vabijo zgolj s ploskovitimi likovnimi učinkovinami ter duhovitimi in estetsko v obrobja vnesenimi kratkimi besedili. Barve so podane ploskovno, vsaka je na slikovno podlago enakomerno nanescena. Značilna je mehka površin, ki pa kljub temu ne delujejo medlo, temveč so v osrčju vsake posamezne barve podobe očarljivo razgibane.

Epilog. Lila Prap je inovativna ilustratorica in pisateljica poetičnih, proznih in poljudnoznanstvenih besedil, kar uspešno združuje predvsem v izvirnih in vrhunskih avtorskih slikanicah, namenjenih otrokom v predbralnem in zgodnjem bralnem obdobju. Kaj imajo (in česa nimajo) skupnega avtorske slikanice Lile Prap in Antoine de Saint – Exupéryev *Mali princ*? Njuno delo, razumljivo otrokom po vsem svetu, je namenjeno tudi odraslim³³. Tako ilustracije kot v različne jezike prevedena vsebina. Njene ilustracije preprostih in jasnih oblik, vesele in barvite, igrive in duhovite prijazno vabijo otroke v svet pravljčnih bitij in živali. Po Antoine de Saint – Exupéryu ne pride daleč, kdor gre kar naravnost (*Mali princ*), pri Lili Prap je šele po razvozlanju različnih možnih odgovorov na številna vprašanja (*Zakaj?*) možno dospeti do prave rešitve ali pa v »pravljčnem labirintu« vsak bralec zase sestavi svojo, drugačno zgodbo (*1001 pravljica*). Pri *Malem princu* je bistvo očem nevidno (če hočemo videti, moramo gledati s srcem), ob knjigah Lile Prap pa je bistvo očem na prvi pogled vidno: najmlajši bralci se srečujejo s prvimi črkami, številkami, besednimi igrami, ugankami, kratkimi verzi, spoznavajo barve ter radovedno iščejo odgovore na mnoga vprašanja. Če (v sporočilu Antoine de Saint – Exupéryja) naredi puščavo lepo to, da je nekje v njej skrit vodnjak, predstavljajo avtorske knjige Lile Prap enostaven, a prikupno šaljav svet, kjer domišljija nima meja. Ne glede na različnost besednih in likovnih pristopov pa sta oba avtorja univerzalnih umetnin.

³² Iz obrazložitve nagrade Hinka Smrekarja za ilustracije v avtorski slikanici *Ptiči?* (14. SBI, 2021).

³³ »V bistvu delam tudi za odrasle, saj najmlajši tako ali tako ne znajo brati. Pri branju se morajo zato zabavati tudi starši.« Vir: http://www.mladina.si/tednik/200830/lila_prap

Marija Lucija Stupica

Na uspešno ilustratorsko pot je ilustratorica Marija Lucija Stupica³⁴ stopila s svojo prvo slikanico *Kraljična na zrnu graha* Hansa Christiana Andersena (MK, Velike slikanice, 1973),³⁵ za katero je ilustracije ustvarila še v času študija na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani in je zanjo prejela kar dve pomembni priznanji: Levstikovo nagrado in študentsko Prešernovo nagrado. Priljubljena pravljica je izšla v mehki vezavi in je malega bralca skozi kompozicijsko zelo zračno likovno pripoved pripeljala na grad, v katerem živi osamljeni princ, ki si od vsega na svetu najbolj želi prave kraljične. Princ, naslonjen na preprosto belo fontano, ni narisanih v maniri tedaj mednarodno uveljavljenih slovenskih pravljíčark, ampak prisrčno grdikav otožno zre v prazno. Simboli njegove osamljenosti, eden ob drugega nanizani čez dve strani, kažejo, da je prepotoval že ves svet, a svoje kraljične ni našel. Neke viharne noči pa je na vrata gradu potrkala do kože premočena neznana deklica. Marija Lucija Stupica jo je upodobila prav tako okroglolično kot kralja in kraljico (na vseh straneh slikanice). Kraljica ji je postlala na dvajsetih žimnicah in dvajsetih pernicah ter pod njih položila zrno graha. Kraljična z zlato kronico in rdečimi lici, narisana pod vrhom dvostranske ilustracije na svetlo vzorčastih blazinah, zaradi zrna graha vso noč ni zatisnila očesa. Zjutraj se je pritožila kralju in kraljici, ki nista delovala prav nič kaj kraljevsko, saj ju je ilustratorica upodobila z dobršno mero humorja: njega v spalni srajci s spalno čepico na glavi, njo pa v jutranji halji. Seveda so spoznali, da je kraljična prava in slavju ni bilo konca. V svet vrhunskih

³⁴ Rodila se je 13. decembra 1950 v Ljubljani. Diplomirala je na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani in nadaljevala študij na slikarski specialki. Že v času študija se je ukvarjala z ilustriranjem knjig za otroke in sodelovala v otroškem periodičnem tisku. Leta 1973 je prejela takrat najvišjo Levstikovo nagrado za Andersenovo *Kraljično na zrnu graha* in tudi študentsko Prešernovo nagrado. Po končanem študiju se je povsem posvetila knjižnemu slikarstvu, ilustraciji za otroke in mladino. Njeno delo je neločljivo povezano z deli velikih pravljíčarjev, kot sta brata Grimm in H. Ch. Andersen, ilustrirala pa je tudi mnoga dela domačih in tujih pisateljev. V tujini najbolj znana slovenska ilustratorica svoje generacije je za svoje delo prejela vse najpomembnejše domače strokovne nagrade (tri Levstikove nagrade, nagrado Prešernovega sklada, dve nagradi na Slovenskem bienalu ilustracije) in tudi nekatere izmed pomembnejših v tujini (na Beograjskem knjižnem sejmu, Zlato jabolko Bienala ilustracij v Bratislavi), bila je uvrščena tudi med finaliste za Andersenovo nagrado IBBY. Razstavljala je – samostojno in na preglednih razstavah – v mnogih galerijah doma in v tujini, med drugim tudi na bienalih ilustracij v Bratislavi in Barceloni, v Centro Culturale Le Zitelle v Benetkah, v Palazzo Martingeno v Brescii, v Centre Georges Pompidou v Parizu, v Palazzo Ducale v Genovi (ob praznovanju 500-letnice Kolumbovega odkritja Amerike), v Palácio Foz (Fundação Maria Ulrich) v Lizboni, v Centro Civico v Laganu, v Palacio Yanduri v Sevilli in drugje. Bila je tudi redna, vsakoletna udeleženka pomembne pregledne Mednarodne razstave ilustracij v italijanskem mestecu Sarmede, kjer so ji v letu 2003 pripravili tudi veliko retrospektivno razstavo kot eni najpomembnejših svetovnih ilustratoric. Izvirala je iz slikarske družine. Oče Gabrijel je bil slikar, mati Marlenka pa šolana slikarka in izvirna ilustratorica mladinske literature. Že kot otrok je bila slikarjev model in je kot lik, muza ali s svojimi igračami in risbami nenehno prisotna v očetovih slikah. Umrla je 28. maja 2022 v Ljubljani. Tudi njena hči Hana je danes uveljavljena ilustratorica.

³⁵ Hans Christian Andersen, *Kraljična na zrnu graha*, prevedel Rudolf Kresal, uredila Kristina Brenkova, MK, 1973. Isto pravljico, ki jo je tri desetletja kasneje ilustriral Marjan Manček, je iz danščine prevedla Silvana Orel Kos (MK, 2003), njegove ilustracije pa so bile uvrščene v antologijo *Zlate Andersenove pravljice* (MK, 2020).

ilustracij³⁶ si je Marija Lucija Stupica na stežaj odprla vrata s samosvojo upodobitvijo karakterjev glavnih oseb, humorno iskrivo risbo in kompozicijsko svežino.

Dve leti je intenzivno sodelovala s Svetlano Makarovič. Soustvarili sta štiri slikanice. Najprej sta združili mojstrstvo pri prvi izdaji slikanice *Pekarna Mišmaš* (MK, Velike slikanice, 1974). Mišmaš peče najboljši kruh daleč naokrog, pomagajo pa mu miške, ki se ponoči prelevijo v dvorjane. Kraljestvo miši in njihovega sožitja z ljudmi poruši zavist sosede, ki razkrije Mišmaševo skrivnost in ga obtoži coprništva. Mišmaš izgine, hkrati z njim pa veselje in dober kruh. Čarobna moč te vrhunske literature za otroke je kasneje zaživela v podobah različnih ilustratorjev³⁷. Naslednje leto je z mehкими platnicami izšla ilustrirana knjiga *Vrček se razbije* (MK, Deteljica, 1975), nato pa z nenavadno pogumnimi roza naslovi na naslovnih straneh *Glavni petelinček* (MK, Cicibanova knjižnica, 1976) in *Sapramiška* (MK, Velike slikanice, 1976).

Že med študijem se je ilustratorica prvič srečala z besedilom Vitomila Zupana *Plašček za Barbaro* in za priljubljeno zbirko *Čebelica*³⁸ naredila prve ilustracije (MK, 1974). Po končanem študiju se je najprej lotila nove upodobitve³⁹ te zgodbe (MK, Velike slikanice, 1977), ponatisnjene leta 1986. Pravljico o osamljenem plaščku, ki se potika naokoli v upanju, da bo našel dobro dušo, ki bi ga vzela s seboj, je sprva ilustrirala dokaj živopisno in malce hudomušno, kar kaže že naslovna stran slikanice. Novo podobo te zgodbe o osamljenosti je več kot dvajset let kasneje naslikala bolj komorno, a v svoji tedaj že uveljavljeni slikarski maniri (Prešernova družba, 1999), kar je slikanici leta 2002 prineslo uvrstitev med Bele vrane.

V času, ko je nanjo še delovala čarovnija Sendakovih prikupno grdikavih likov, je ilustrirala sodobno pravljico Polonce Kovač *Stric hladilnik, boben sreče in kanarček* (MK, Velike slikanice, 1978), duhovito, živobarvno in z obilico humorja. Celostranska ilustracija pri pekovki spominja na vitrino *Pekarne Mišmaš*, vijolične, roza in druge svetle barve pa na njeno prvo slikanico. Ilustracija na naslovnici je (zanjo tedaj tako značilno) uokvirjena. Atraktivni sta tudi rdeča naslovnica za slikanico *Klepetava želva* (MK, Mala slikanica, 1975) iste pisateljice ali temno roznata za slikanico *Papiga v šoli*, basni Slavka Pregla (MK, 1978), kar je bilo za slikanice z mehкими platnicami v zbirki *Mala slikanica* pričakovano, saj so notranjost večinoma napolnjevale le kolorirane risbe, redko celostranske. Za to zbirko je ilustrirala in opremila še tri slikanice: slovensko ljudsko pravljico *Čudodelna torbica* (1979), kjer je z različno obarvanimi okvirji opremila vseh devet polstranskih koloriranih risb in prvo v roza okvirju uporabila tudi za oblikovanje naslovne strani, kratke zgodbe

³⁶ O tem priča tudi več zapisov v reviji *Otrok* in knjiga: Maruša Avguštin, *Marija Lucija Stupica*, *Otrok* in knjiga 39/40, 1995; Tanja Pogačar, *Marija Lucija Stupica med finalisti za Anderse- novo nagrado*, *Otrok* in knjiga 49, 2000; Robert Inhof, *Marija Lucija Stupica (13.12.1950 – 27.5.2002)*, *Otrok* in knjiga, leto 2002, letnik 29, št. 5, str. 95–102 + pril..

³⁷ Spremenjene izdaje in ponatisi so izšli z ilustracijami Marije Lucije Stupica (1974 in 1975), z ilustracijami Svetlane Makarovič (1986) in z ilustracijami Gorazda Vahna (1997, 1999 in 2001). Svetlana Makarovič je za eno svojih najlepših pravljič leta 1975 dobila Levstikovo nagrado.

³⁸ Z njenimi ilustracijami so v zbirki *Čebelica* izšla še tri slikanice v mehki vezavi: Zdenek Slaby, *Zelena kapica*, prevedel Branimir Kozinc (MK, 1973), Horvath, Ödön von, *Sodobna pravljica*, prevedla Vladimira Štivan (MK, 1991) in Paul E. Stawski, *Neznosni Fredi*, prevedla Katarina Minatti (MK, 1994).

³⁹ Nove ilustracije je ustvarila Ana Zavadlav (Miš, 2015).

Zdravilo za poredneže Slavka Pregla (1982) in slikanico *Pripovedka o oblaku* Josipa Murna (1984), za katero je dobila Levstikovo nagrado.

Vsaka ilustracija v edini avtorski slikanici Marije Lucije Stupica *12 mesecev*⁴⁰ (MK, Velike slikanice, 1983) ima drugačno prizorišče. Na levi je zapisano ime enega od mesecev v letu, pod njim pa so v slogu koledarja s številkami zapisani dnevi meseca. Prizorišča ilustracij so zunanja in prikazujejo okolje, naravo in aktivnosti podeželskih in mestnih ljudi, značilnih za določen mesec. Likovne panorame so privzdignjeno razprostrte, kar ponuja iluzijo poglobljenosti. Ilustracije na naslovnici prikazujejo belo drevo v zasneženi pokrajini, na vejah pa visijo nekateri simboli letnih časov. Ilustracija na naslovnici je uokvirjena, kar ustvari določeno distanco med njo in bralcem⁴¹.

Posebne so vse ilustracije ob literaturi Nika Grafenauerja⁴², med katerimi je bila prva *Lokomotiva, lokomotiva* (MK, Velike slikanice, 1981). Za sedem pesmi je naslikala deset dvostranskih podob, ki so skupaj s predlistom v noči drvečega vlaka in zadnjo sliko tunela v nočni pokrajini duhovit skupni imenovalec sicer vsebinsko nepovezanih pesmi. Še isto leto, ko je izšla ilustrirana knjiga *Majhnica* (MK, Deteljica, 1987) sta s pesnikom za slikaniško zbirko *Planika* soustvarila poetično slikanico *Majhnica in Katrea škrateljca* (Borec, 1987), naslednje leto uvrščeno med Bele vrane. Duhovnost in čustveno neposrednost, ki se skrivata v pripovedi, je ilustratorica nato mojstrsko nadgradila v slikanici *Mahajana in druge pravljice o Majhnici* (Domus, 1990), leta 1992 tudi uvrščene med Bele vrane⁴³.

* * *

Redko je razstavljala, a kmalu po precej obsežni pregledni razstavi⁴⁴ leta 1986 sva o njenem delu in njenem pogledu na ilustracijo tudi govorili. Zato nekoliko prirejen (skrajšan) intervju⁴⁵, ki je nastal nekje na prelomu njenega ustvarjanja, vključujem tudi v to njeno predstavitev.

⁴⁰ Za slikanico je leta 1983 prejela Levstikovo nagrado in nagrado na mednarodnem knjižnem sejmu v Beogradu, leta 1984 pa je bila uvrščena tudi med Bele vrane.

⁴¹ Pesnik Andrej Rozman Roza je ob zrenju v slike, ki z barvami in tematskimi značilnostmi prikazujejo dvanajst mesecev leta, ob avtoričini 70. obletnici rojstva napisal dvanajst duhovitih pesmi. V prvi izdaji je bila v naslovu številka *12 mesecev*, v novi, ki ni več avtorska slikanica, saj sta na naslovni strani podpisana oba avtorja, pa z besedo *Dvanajst mesecev* (MK, 2021). Pri prvi, originalni, je naslovna ilustracija skupaj z naslovom uokvirjena, s čimer je avtorica poudarila distanco, pri drugi je ilustracija oblikovno razširjena preko cele strani, kar kaže na odprtost, nekakšno simbolično dovoljenje za dopolnitev.

⁴² Prešernova družba je po ilustratorčini smrti izdala Grafenauerjeve *Izbrane pesmi za mladino* (2003) z njenimi izbranimi ilustracijami.

⁴³ Ilustratorica Hana Stupica je za ponatis slikanice *Mahajana* leta 2019 za Beletrino (zbirka Otroška in mladinska književnost) osvežila ilustracije, ki jih je pred skoraj tridesetimi leti naredila njena mama.

⁴⁴ Tatjana Pregl, *Marija Lucija Stupica – ilustracije*, zloženska, Galerija Rika Debenjaka, Kanal, 28. 3.–19. 4. 1986

⁴⁵ Tatjana Pregl, *Ime upodobitve. Pogovor Naših razgledov z Marijo Lucijo Stupica*, Naši razgledi, Ljubljana, 13. 3. 1987, str. 133, nadaljevanje 144, 1 foto.

Vaše delo, ki nujno pomeni uživljanje v neresnični svet, potrebuje poleg izjemne domišljije mirno in slikarsko veščo roko, ter najfinejše orodje, papir, barvo, čopiče. Čeprav ste se po končanem študiju javnosti predstavili s povsem realističnimi barvno uglašenimi portreti, ste se temu kmalu zavestno odrekli: vaša ljubezen je bila in ostaja ilustracija. Od večine drugih ilustratorjev vas ločita dva bistveno različna pogleda na to zvrst: ilustriranju se predajate polno in zavestno kot svoji osnovni umetniški izpovedi, hkrati pa sodite, da je vaše delo napisani vsebini enakovredno slikarsko dopolnilo. Kaj vas pravzaprav vleče v ilustriranje knjig?

Marija Lucija Stupica: Kot vedno je razlogov več. Najvažnejši je verjetno ta, da sem ohranila veliko »otroškega« v sebi in da to otroškost varujem: nikakor namreč ne želim postati popolnoma odrasel človek brez fantazije, pravljičnih sanj, strahu. Tako lahko ta del neodrasle duše sprejema vse novo, odkriva in se čudi. Ne, ne razumite me napak: ne zagovarjam infantilizma. Kajti, če sem rekla, da sem ohranila del otroške duše, je drugi del kljub vsemu odrasel, z izkušnjami, ranami, znanjem, dvomom, zavestjo o času, ki teče, in spominom ... Mislim celo, da je v vsakem ustvarjalcu del otroka, ni pa zato nujno, da slika ravno za otroke. Poudariti moram, da tudi sama ne delam za otroke, le moj način izražanja, moj »rokopis« je sprejemljiv tudi za otroke. Imam veliko srečo, da mi ilustriranje knjig ni tlaka, marveč ljubezen. Je moja osebna nuja, lastni izraz, mogoče najbolj pristna komunikacija, najbolj čist stik z okolico in s seboj. Je krvavo resna zadeva in če bi že govorili o smislu človekovega bivanja in ustvarjanja, potem bi bilo zame to moje delo najbolj podobno takemu smislu.

Se vam zdi, da je potrebno biti rojen za ilustratorja? Imeti neki poseben talent? Občutek?

Marija Lucija Stupica: Mislim, da mora vsekakor iti za likovni talent, način likovnega izražanja pa je stvar osebne opredelitve.

Naj torej postavim vprašanje nekoliko drugače: Koliko vam je bila vzor mati, Marlenka Stupica, prva dama slovenske ilustracije v (tedanji) Jugoslaviji, pa seveda oče, Gabrijel Stupica, najboljši, najsilnejši med živječimi v (tedanji) državi? Je bilo to breme, obveznost, ali vam je bilo zato kaj lažje?

Marija Lucija Stupica: Težko bi rekla, da sta mi eden ali drugi vzornika v tem smislu, da bi ju posnemala. Vzornika vsekakor da, vendar po nečloveški delovni disciplini in znanju, intenzivnost pa sem verjetno kar podedovala. Že na samem začetku nisem imela vzornika, ker moje prve ilustracije niso nastale zaradi kake zavestne odločitve, marveč povsem spontano iz čiste igre. Med mojim ilustratorskim odraščanjem sem seveda spoznavala in občudovala avtorje, od katerih sem se učila, predvsem pa sem jih hotela preseči. Ko pa je igra postala JAZ, vzornikov tako ali tako nisem več potrebovala. Če mi je bilo lažje, ker sem iz »slikarske hiše«? Ja, po eni strani lažje kot marsikomu. Ogromno stvari mi namreč ni bilo tujih, ampak so kar bile. Že od rojstva. Zrasla sem z vonjem po barvah in terpentinu, gledala, kako slike nastajajo, z mamo hodila v založbo, videla, kako nastane knjiga od začetka do konca. Za ponazoritev tega odnosa naj kot anekdoto povem, da sem kot otrok mislila, da vse mame rišejo in moje presenečenje je bilo silno veliko, ko sem v šoli ugotovila, da se druge mame ukvarjajo z najrazličnejšimi stvarmi. Čudovito je tudi, da se lahko z najbližjimi pogovarjam o svojem delu, o stvareh, ki me zanimajo. Seveda pa je tudi breme: kmalu sem se morala začeti bojevati za svoj prostor ne

glede na starše. Mogoče sem bila tudi bolj izpostavljena kot drugi začetniki. Veliko je bilo primerjav, iskanj podrobnosti, vplivov, včasih celo kaj prav neprijetnega, zlonamernega in zavistnega. Glede obveznosti želim poudariti, da jih čutim le do sebe in do svojega dela. Svoja starša občudujem kot slikarja, vendar se sama kot slikarka do njiju ne čutim bolj zavezana kot do kateregakoli drugega slikarja, ki ga cenim. To namreč popolnoma ločim od čustvene navezanosti do staršev, ki je taka kot pri vseh normalnih otrocih in starših, in take so tudi obveznosti, ki jih čutim do njih.

Za diplomsko nalogo ste že sebi primerno izbrali nalogo, ki nosi naslov Maurice Sendak in slikanica, ter se z izbrano temo vključili v likovno problematiko, ki jo raziskuje in neguje študij na likovni akademiji. Širši okvir te teme je zadeval nekatera znanstvena področja, umetnostno in tudi literarno zgodovino, pedagogiko in otroško psihologijo, pa tudi vizualne komunikacije in ne nazadnje likovno-teoretično oceno mladinske ilustracije in slikanice posebej ter vsoto vašega tedanjega védenja o tem fenomenu. Po načinu obravnavanja in obsegu, ki ste ga namenili svetovno znanemu ilustratorju Sendaku, lahko domnevamo, da ste ga občudovali. Zanima nas, katere avtorje v svetu še cenite, in zakaj.

Marija Lucija Stupica: Seveda sem občudovala določene avtorje in tudi danes so avtorji, ki jih izredno cenim, med njimi gotovo tudi Sendaka. Danes bi verjetno razmišljala drugače. Cenim in občudujem tudi druge avtorje, saj bi bilo absurdno izbrati samo enega. To so na primer: Binette Schroeder s svojim zasanjanim svetom in koloritom, Etienne Delessert, Nicole Claveloux z izkušnjo stripa, Errol Le Cain s secesijsko ornamentalnostjo, Jürgen Spohn, Robert Tallon s skoraj otroško risbo in absolutnim likovnim posluhom, Frédéric Clément z izrazitim nadrealizmom, Jörg Müller s poetičnim hiperrealizmom in še bi jih lahko naštevala, različnih, vsakega s svojim likovnim izrazom.

Če se vrnemo v iztočnico prejšnjega vprašanja, nas zanima, kaj je poleg absolutnega poznavanja likovnosti pri tej umetniški zvrsti osebno za vas še pomembno: poznavanje pedagogike in otroške psihologije, pristen kontakt z otroki ali zavedanje in poznavanje prvinskega v sebi?

Marija Lucija Stupica: Nisem ne pedagog, ne psiholog, ne ljubitelj otrok in prepričana sem, da vse to nima prav nikakršne povezave z ustvarjalnostjo: če bi mi bilo vse to potrebno, bi verjetno počela kaj drugega. Nujno pa se mi zdi, kot pravite, da se zavedam in poznam to, kar je v meni prvinsko. Seveda to samo po sebi še ni poroštvo, je pa prvi pogoj za kvaliteto.

Kako suveren mora biti ilustrator, da svobodno interpretira iz teksta izhajajoče motive?

Marija Lucija Stupica: Ilustrator, kot vsak ustvarjalec, je suveren. Picasso je nekoč dejal približno takole: Stvari, ki jih želim naslikati, vzamem, naslikam in te stvari se morajo pač sprijazniti s tem. Če to misel nadaljujem v zvezi s sabo, potem delam to, kar želim, morem, moram in hočem. Stvar gledalcev pa je, ali to sprejmejo ali odklonijo.

Za celotno izvedbo slikanice in za novo tipizacijo nič lepih, grdikavo simpatičnih figur, a vendarle zaradi tega neokrjnjenega pravljičnega sveta, ste že na začetku svoje ustvarjalne poti leta 1973 še v času študija prejeli svojo prvo Levstikovo

nagrado za ilustracije Andersenove Kraljične na zrnu graha. Po naglem vzponu ob interpretaciji takega videnja Andersenove pravljice, v kateri ste z duhovitim svežim humorjem oplajali ploskovito narisane pomensko karikirane like, ste se znašli v vrtincu izredne produktivnosti. Gotovo k temu pripomore tudi privilegij, da lahko sami izbirate avtorje tekstov in tekste same. Po kakšnem ključu se to pravzaprav dogaja? Kateri so kriteriji, kaj vas gane, veže ali vznemiri?

Marija Lucija Stupica: Da lahko sama izbiram, da, to velja že nekaj let. Na začetku pa ni bilo čisto tako, kajti, čeprav sem si tekst za prvo slikanico *Kraljična na zrnu graha* izbrala sama, je bilo to naključje. Res je tudi, da nikoli prej nisem sprejela teksta, ki me ne bi popolnoma nič zanimal. Vendar sem zajemala »širše«, ker sem iskala in SE iskala. Na lastni koži sem morala preizkusiti in spoznati čim več. Pa tudi moj notranji svet, moja emocionalna nagnjenja še niso bila racionalno definirana. Ali povedano enostavneje: nisem se še dovolj zavedala sama sebe. Ko pa sem naposled prišla do določene zrelosti, bi bilo seveda nemogoče in tudi nepošteno, da bi na kakršenkoli način delala nasilje nad seboj. Motivov v literaturi je namreč veliko in mislim, da lahko vsak avtor najde svoje. Kadar sama berem literaturo, jo doživljam z vsemi čuti in kot likovnik predvsem vizualno intenzivno: čeprav je pomembna kvaliteta literature, je zame kot slikarko veliko pomembnejša motivika, ki me lahko zanima. Zato je ob mojem delu tekst neke vrste libreto.

Zavedate se torej, da ste med otroki priljubljena avtorica, ki lahko sama izbira priljubljene avtorje tekstov. Bi lahko bolj opredelili literaturo, ki je za svoj »libreto« ne želite, in opredelili tisto, za katero se najraje odločate?

Marija Lucija Stupica: No, vedno si le ne izberem splošno priljubljenih tekstov. Samo ne vem, če za njihovo priljubljenost in nepriljubljenost niso morda včasih odgovorni starši in vzgojitelji. Ti pač večinoma odločajo, kaj je in kaj ni primerno za otroka. Kakšnih zgodb ne maram, oziroma me ne zanimajo? Takoj smo pri problemu sodobnih tekstov: preveč »odraslih« namreč piše knjige za otroke. Tako imamo v tekstih veliko otročje poenostavljenih naukov, zabeljenih s prisiljeno duhovitostjo. To je preenostavno. Le redki so avtorji besedil, ki so presegli svoj pedagoški dar in poslanstvo. Pri takih in podobnih tekstih ilustratorju ne preostane drugega, kot da jih enostavno ilustrira. Vendar me ilustriranje v takem smislu ne zanima. Izbiram pa si avtorje besedil, ki razmišljajo na podoben način, kot razmišljam sama, ki živijo v podobnem notranjem svetu. Dejansko si tako kot komponist libreto, priskvam predlogo, kot slikarka pa sprejemam vse čutno, vidno in na ta način tekst spreminjam v barvo in obliko. Blizu sta mi na primer brata Grimm, saj je njune zapisane ljudske zgodbe že prečistil čas. Pri njiju je poučnost zakrita, ker temelji na dobri človeški izkušnji in je povsem simbolna. Avtor, ki mi je blizu, je tudi H. Ch. Andersen. Njegove zgodbe o rastlinah, predmetih, odraslih z otroško dušo in otrocih, ki se morajo odločati, ki trpijo, hrepenijo, iščejo in vedno ne uspejo. Poleg tega pa je še veliko zgodb raznih avtorjev, ki jih čutim kot svoje zgodbe.

*Prej ste ironično omenili, da se nekatere tekste lahko »pač enostavno ilustrira«. Če strokovna opredelitev ilustracije večinoma pomeni prevod iz besede v vidno obliko (po latinski besedi *illustrare*, ki pomeni razsvelliti, razjasniti) ali je že od polovice 19. stoletja termin, ki pomeni sleherno likovno upodobitev, s katero se nazorno dopolnjuje besedilo, pa dandanes ocena tega pojma v strokovnih krogih variira. In kaj pomeni za vas?*

Marija Lucija Stupica: Povedati moram, da ločim dve vrsti ilustracije: ilustracija je lahko dobesedno spremljava in diha podrejenost, lahko pa živi kot samostojno likovno delo. Tu je literarna predloga le slikarski motiv, ki si ga avtor izbere po lastni afiniteti.

*So scenografija in kostumografija, s katerima se tudi ukvarjate*⁴⁶, *v okviru predstave za vas neke vrste ilustracija?*

Marija Lucija Stupica: Ne bi rekla, da obstaja kakšna posebna sorodnost, najbrž le tolikšna, kot med drugimi likovnimi zvrstmi. Nastajanje slike je popolnoma individualno, intimno delo, medtem ko je gledališče izrazito kolektivno delo. In pri tem zadnjem se že ob začetnih skicah zavedamo določene odvisnosti od objektivnih možnosti, od zamisli režiserja in dramaturga. Predvsem pa je pomemben igralec, ki naj bi se v svojem kostumu počutil dobro. Saj se mora kostum skladati z njegovo predstavo o liku, ki ga ustvarja, ne sme ga ovirati, pač pa mu pomagati pri nastajanju vloge. Dve stvari pa me pri gledališču še posebej vznemirjata. Najprej sprememba, ko se kot samotar »porinem« med množico ljudi, s katerimi sem povezana, odvisna od njih in oni od mene: veselje, jeza, strah in žalost so kar naenkrat razdeljeni na več ljudi. Drugo, kar me vznemirja, je gibanje. Moje zamisli in nato skice so na začetku statične in enodimenzionalne. Tisti hip pa, ko je postavljena scena in igralci oblečeni v kostume, se pojavijo večdimenzionalni prostor, gibanje in čarobna luč. Kljub vsemu pa ostaja moja največja ljubezen slikarstvo – ilustracija: kot zagrizena individualistka in – če hočete – egocentrik sem najbolj JAZ pri tem samotnem delu.

Poskusite opredeliti svoje delo.

Marija Lucija Stupica: Zame je vsaka ilustracija samostojna celota, slika, ki govori sama zase. Hkrati pa je zanimiv izziv spraviti več slik v povezano celoto. Sicer pa spadam med počasne avtorje: od začetnih miselnih predstav, prek številnih skic do končne slike mine kar precej časa.

⁴⁶ Poleg nekaterih TV oddaj je do tega pogovora leta 1987 sodelovala pri likovnih osnutkih za lutke in sceno Puntarjeve igre *Pesek gre na zmenek* v režiji Edija Majarona (Lutkovno gledališče Maribor, 1978), *Pod to goro zeleno* avtorja in režiserja Matjaža Lobode (Ljubljansko lutkovno gledališče, 1978) in znano igro *Medvedek Pu* po besedilu A. A. Milna v Majaronovi režiji (Ljubljansko lutkovno gledališče, 1980); ustvarila je sceno in kostume za številne gledališke predstave, to so med drugim bile: Astrid Lindgren *Pika Nogavička* v režiji Dušana Jovanovića (Mladinsko gledališče, Ljubljana, 1973/74), v Arharjevi režiji Milčinski-Kozakovih *Ptičkov brez gnezda* (Mladinsko gledališče, Ljubljana, 1975) ter v isti sezoni še Škofičev *Gospod s Preseka* v Jovanovićevi režiji (Slovensko ljudsko gledališče Celje), v Bevkovi predstavi *Pastirci* pod Šprajčevim vodstvom (Mladinsko gledališče Ljubljana, 1977) ter prav tako v režiji Boža Šprajca Lužanove *Srebrne nitke* (Gledališče Glej, Ljubljana, 1977/78), Avriillove *Hakimove zgodbe* v Arharjevi režiji (SNG Drama Ljubljana, 1978), Iva Brešana *Smrt predsednika hišnega sveta* pod Šprajčevim vodstvom (Mestno gledališče Ljubljana, 1979); z njenim sodelovanjem je nastal še *Komisar Kriš Petra Božiča* (SNG Drama Ljubljana, 1979) v režiji Boža Šprajca, kamor sodi še *Vzpon, padec in ponovni vzpon zanesenega ekonomista* Milana Jesiha v režiji Dušana Jovanovića (SNG Drama Ljubljana, 1974), posebej kostumografija, in v istem gledališču še *Protest-arest* Pavla Kohouta in Vaclava Havela znova v Šprajčevi režiji (SNG Drama, 1980/1981).

Ali kdaj dvomite?

Marija Lucija Stupica: Seveda. A kot dvom vselej razžira človekov mir, je hkrati tudi gonilna sila ustvarjalnosti.

Prejeli ste precej pomembnih nagrad. Katere so vam najpomembnejše?

Marija Lucija Stupica: Vseh nagrad se človek razveseli. Levstikova nagrada, ki sem jo še na akademiji dobila za prvo slikanico, je bila zame verjetno odločilna: bila je nekakšna vzpodbuda za začetnika in hkrati tudi obveznost za naprej. Kasneje me je izredno razveselila nagrada Zlato jabolko na Bratislavskem bienalu, predvsem kot potrditev v mednarodnem merilu.

Na bratislavski mednarodni bienalni razstavi ilustracij vselej nastopate z originalnimi ilustracijami. Je razlika med končnim izdelkom, to je ilustrirana knjiga, in originalom tolikšna?

Marija Lucija Stupica: Da, včasih je razlika kar precejšnja in je seveda odvisna od tiska. Med vsemi mojimi slikanicami je dobro tiskana samo ena, in to *Leteči kovček* H. Ch. Andersena. Original pa je – kot vsaka slika – razstavni eksponat. In prav zaradi teh pomanjkljivosti, slabega tiska, papirja itd., je original zanimivo videti na razstavi.

Se vam zdi, da daje akademija dovolj znanja bodočim ilustratorjem?

Marija Lucija Stupica: O tem bi težko govorila. Od časa, ko sem jo sama obiskovala, se je veliko spremenilo, tako da ne vem, kakšen je današnji študij slikarstva. Sama sem dobila osnovno slikarsko znanje in mislim, da je to bistveno. S solidno osnovo so namreč poti odprte v vse smeri in možnosti izbire neskončne. Stvar vsakega posameznika pa je, da po lastni naravnosti izbere svojo pot in se izobražuje naprej: zato pa so seveda nujne knjige, potovanja ..., kar pa ni vedno lahko in preprosto.

Kaj vam pomeni spremljanje ilustratorske ustvarjalnosti v svetu? Je vzpodbuda, prenašanje idej, vraščanje tujih idej in misli na naša tla, sočasnosti in možne kopije? Kolikokrat se počutite pred in kolikokrat za ustvarjalnostjo v svetu?

Marija Lucija Stupica: Resda je spremljanje ilustratorske ustvarjalnosti v svetu poleg spremljanja strokovne literature edino možno izobraževanje na tem področju. Imela sem to srečo, da sem že veliko let prej, preden sem se sploh začela ukvarjati z ilustracijo, vsako leto obiskovala knjižni sejem v Bologni, kjer je tudi razstava originalnih ilustracij. Tako sem vselej imela in imam možnost videti, kaj se v svetu dogaja. Ta Bologna je bila moja šola. Tako kot v kateremkoli drugem poklicu je tudi za likovne ustvarjalce nujno spremljanje sodobnih smeri. Nekatera odlična tuja dela pomenijo poleg občudovanja predvsem izziv: postaviti se jim vsaj ob bok, če jih ne že preseči. Seveda gre tudi za preverjanje: same sebe in v relaciji z mednarodno publiko in avtorji. Ne verjamem, da je prenašanje in vraščanje tujih idej kakšen problem: svet je tako majhen, način življenja, predvsem v Evropi, pa si je tako podoben, da prej verjamem v sočasnost idej in rešitev. Nikakor pa se ne počutim ne pred ne za ustvarjalnostjo v svetu. Meje mi niso pomembne in kot slikarka tudi govorim jezik, ki je povsod razumljiv.

Ustvarjalnost?

Marija Lucija Stupica: Popolno predajanje. Tesnoba in ljubezen, neskončna napekost. Vse življenje je nenehno sprejemanje, presnavljanje in ustvarjanje novih svetov.

Je napor in skrajna živčna napetost, predanost, ki včasih privede do neobčutljivosti za realni svet in celo za najbližjo okolico. Je stanje med življenjem in smrtjo, vedno na meji med njima: in ta navzočnost življenja in smrti je ena od nujnosti vsakršne umetnosti.

Gibanja in idejna prelivanja najlažje spremljamo na mednarodnih sejmih knjig, od katerih je za otroško knjižno zvrst gotovo najpomembnejši bolonjski, ter na najvažnejšem bienalnem merjenju ilustratorskih moči v Bratislavi, vendar je vsem avtorjem to praktično nemogoče. Kaj pa katalogi? Tuje knjige?

Marija Lucija Stupica: Resda je to zelo pomembno, a da bi videla vse razstave in seje po svetu, je nemogoče. Res da obstajajo katalogi razstav in tuje slikanice.

Včasih smo bili kot tako imenovana ljubljanska ilustratorska šola med vodilnimi v svetu. Kako našo tovrstno dejavnost po vašem mnenju vrednotijo danes?

Marija Lucija Stupica: Zame je že pojem »šola« v današnjem času nekako vprašljiv: vsaj kar zadeva kvaliteto. V kakem okolju lahko ustvarja več dobrih avtorjev, ni pa zato nujno, da bi imela njihova dela kaj skupnega: s kakšnim razlogom naj potem govorimo o šoli? Zanimajo me posamezni ustvarjalci. Sprašujete, kje smo Slovenci danes, kako to našo ustvarjalnost vrednotijo. Tu živi relativno dosti solidnih in nekaj zelo dobrih avtorjev, tako da lahko govorimo o visoki ravni slovenske ilustracije. Žal pa danes ne moremo govoriti o visoki ravni slovenske slikanice kot knjige. Kvaliteta slikanice ni le stvar avtorjev, temveč tudi tiska, papirja, vezave ... Pri tem se kritika posveča predvsem tekstu, sliki pa običajno dosti manj, in še to večinoma ljubiteljsko. A je le treba vedeti, da je dobra slikanica prava majhna razstava slik in bi bila vsaj včasih vredna strokovne pozornosti. Še bi lahko nadaljevala s pomanjkljivostmi, a ne želim, da bi moje besede izzvenele kot zdihovanje: saj se tudi pri nas marsikaj spreminja na bolje, le da zelo počasi.

Koliko je ta likovna zvrst ovrednotena in spremljana v svetu in ali je dovolj tudi pri nas?

Marija Lucija Stupica: Je kar precejšnja razlika: pri nas še vedno marsikdo gleda na ilustracijo kot na manjvredno likovno zvrst, prav zaradi že prej omenjene »podrejenosti« in »odvisnosti«. Predvsem pa posploševanja. V večini razvitih dežel pa ločijo dva tipa ilustracije, ki sem ju tudi že omenila v zvezi s svojim vrednotenjem: to se vidi že po izboru slikanic posameznih založb. Nekatere založbe izdajajo skoraj izključno knjige z ilustracijami, popolnoma podrejenimi domala neambicioznemu tekstu, druge založbe pa izdajajo le visokokvalitetne slikanice. Razlike v obravnavanju slikanice lahko opazimo tudi v številu strokovnih knjig, izdelanih pri nas. Medtem ko predvsem na Zahodu pa tudi na Vzhodu izdajajo celo vrsto strokovnih knjig, bi pri nas lahko skoraj na prste ene roke prešteli tekste domačih zanesenjakov in prevodov. Podobno je s kritiko. Resnično mislim, da bi tej likovni dejavnosti morali posvečati več prostora v pozitivnem kot negativnem smislu, in to v dobro vsem ustvarjalcem.

Ker ne ilustrirate le knjig slovenskih avtorjev, temveč, recimo, precej Andersena, imate predvsem s kvaliteto več možnosti za prodor na tuji trg. Kaj ob tem pomeni priti na tuji trg z delom slovenskega avtorja tekstov? In: kaj vam sploh pomeni priti na tuje tržišče?

Marija Lucija Stupica: Ne vem in ne verjamem, da imam zaradi Andersena več možnosti na tujem trgu: Knjižni trg je namreč dobesedno zasičen prav z Anderse-
nom in drugimi klasičnimi pisci. Priti na tuji trg s tekstom domačega avtorja? Meni
je pravzaprav vseeno, s kakšnim tekstom pridem. Verjetno bi to morali vprašati
pesnike in pisatelje: kot sem že prej dejala, mi je vsak odziv v svetu zanimiv in se
ga resnično razveselim. Vsi si pač želimo, da bi uspeli in se uveljavili v mednaro-
dnem merilu in ne le v ozkem, domačem krogu. Prodor naših slikanic v tujino pa
je odvisen tudi od zainteresiranosti in zanesenosti domačih založnikov in predvsem
od včasih zelo pomembne reklame. Pri nas vse to, žal, močno šepa. Zame ni uspeh
množica domačih slikanic, ki se prodajo v tujino pod vsako normalno ceno. Za-
ložbe sicer pravijo, da od tega nimajo nič, avtorji (pisatelji, slikarji in pesniki) pa
ravno tako ne, saj so honorarji prav smešni. Vse skupaj se menda dogaja iz čistega
entuziazma in slepe želje po tem, da bi bile naše slikanice na vsak način kjerkoli
in kakorkoli prodajane v tujini. Dobrim avtorjem se s to ceneno prodajo mogoče
naredi več škode kot koristi. In če govorimo o slikanici kot o tržnem blagu, sem
osebno bolj za bleščečo unikatno prodajo kot za sivo množičnost.

*Izšla je vaša vizija Andersenove pravljice Mala morska deklica s krhko poetičnim
odnosom do njegovega prosojno solznega (pa vendar ne solzavega) sveta, ki je s
krhko milino najboljša podstat vašega videnja, hkrati pa poznamo vaš vpogled v
sodobno pripoved Nika Grafenauerja Majhnica in Katrca Škrateljca. Nas pa zani-
ma vaš odnos do avtorskih slikanic. Se vam zdi to težje ali lažje delo? Se boste po
slikanici 12 mesecev še kdaj odločili za tak pristop?*

Marija Lucija Stupica: V slikanici 12 mesecev sem želela pokazati svoje videnje
in čutenje posameznih obdobij leta. Najbolj enostavna rešitev za to mojo željo je
bil vsekakor koledar. O avtorskih slikanicah pa drugače nisem preveč razmišljala.
Za zdaj je še veliko literature, ki govori o istih stvareh, o katerih bi sama želela
govoriti. Kajpak na svoj, slikarski način. In ob tem še: moje življenje in kot njegov
temeljni del moje ustvarjalno delo nista vezana na kak »dolgoročni« program. Do
odločitev prihaja navadno zelo spontano in podrejeno trenutni emociji.

*Zdi se, da ste najbolj redkobesedni in le stežka najdete prave besede prav o svojem
ustvarjalnem delu, o samem nastajanju slike.*

Marija Lucija Stupica: Tudi sama to opažam. To se da najverjetneje in najbolj pre-
prosto razložiti z mojim odnosom do lastnega dela, lahko bi celo rekla, erotičnim:
ta odnos je tako intimen in oseben, da je možen razlog za to zavrtost.

Želje?

Marija Lucija Stupica: So. Včasih po mirnem življenju. Biti mehko ujet. In ko si
ujet, se hkrati že pojavi neustavljiva želja, priti ven. Uiti. To dvoje se neprenehoma
ponavlja: vse razbiti, uničiti, celo sebe, da bi človek dosegel eno ali drugo. Kon-
kretne želje pa se navezujejo na moje delo. Predvsem bi rada dobro naredila vse,
kar načrtujem, zdaj in v prihodnosti.

* * *

S pretresljivo čustvenim, posebljeno otožnim obrazom glavnega junaka zgodbe Oscarja Wilda *Srečni kraljevič* (MK, Cicibanov vrtljak – Velike slikanice, 1993, prevedel Ciril Kosmač) je dala svojevrsten pečat usodni zgodbi o globokem prijateljstvu med kamnitim princem in lastovko, ki se kljub skorajšnjemu prihodu zime ne odseli, da bi pomagala princu razdeliti njegovo premoženje med mestne reveže. S kot las tankim čopičem so nastale precizno izdelane intimne podobe o hrepenanju in dobroti.

Mehko pastelni sta tudi ilustraciji k *Pravljici o zakletem modrasu* in *Ima tako bele lase kakor kakšna vila* v ilustrirani knjigi *Bohinjske pravljice* (Zveza društev slovenskih likovnih umetnikov, zbirka Umetniške slikanice, 1999).

Niz barvno melodično usklajenih prehodov na podobah je kot približevanje belcantu v glasbi, včasih si v akordih sledijo temne barve v vseh odtenkih, ki v kombinaciji z drugimi izbranimi barvami vzbujajo občutek tesnobe in bližino smrti (*Lenora*⁴⁷), drugje poje optimistična prijaznost zemeljskih tonov (*Hrestač in Mišji kralj*⁴⁸), ki povezani z rdečo v jeziku simbolov nagovarjajo k razlikovanju med dobrim in zlim, kjer na koncu prevladujeta dobrota in pravičnost (*Rdeča kapica*⁴⁹). Gre za pridobivanje širšega spektra raznovrstnih nians v akordih ene barve in sozvočju različnih barvnih plasti, nadzor nad upodobitvijo posameznih motivov in celotne knjižne upodobitve, za pozornost pri slikanju detajlov in predvsem nadzor nad kompozicijo posamezne ilustracije in knjige v celoti.

Verjetno ni bilo naključje, da je Marija Lucija Stupica svojo ustvarjalno pot začela in končala prav z ilustracijami Andersenovih pravljic. Ljubezen do njegovega sveta se je pričela že v njenem otroštvu, pravljica *Mala morska deklica* jo je prevzela in spremljala vse življenje. Temni lirizem melanholičnih podob je prišel še posebej do izraza, ko jo je ilustrirala za zbirko *Velike slikanice* (MK, 1986). Andersenove pravljice so zaznamovale otroštvo mnogih generacij in so prevedene⁵⁰ prišle tudi do slovenskih bralcev. Ilustracije Marije Lucije Stupica za štiri Andersenove pravljice – *Leteči kovček*, *Pastirica in dimnikar*, *Mala morska deklica* in *Svinjski pastir*⁵¹ – so polne svetlobe, senc in tragike izšle v velikih slikanicah, namenjenih velikim in malim otrokom, ljubiteljem pravljic in žlahtnih ilustracij.

Za knjigo *Pravljice* (MK, 1998) je ilustrirala deset pravljic. *Stanovitni kositrni vojak* – Vojak je upodobljen z eno nogo, kajti njega so ulivali nazadnje, na eni nogi

⁴⁷ Gottfried August Burger, *Lenora*, prevedel France Prešeren, zbirka Poezije dr. Franceta Prešerna v besedi in sliki, Prešernova družba, 1991.

⁴⁸ Ernst Theodor Amadeus Hoffmann, *Hrestač in Mišji kralj*, prevedla Mojca Kranjc, zbirka Velikanček, DZS. Leta 1997 je bila uvrščena med Bele vrane.

⁴⁹ Jacob in Wilhelm Grimm, *Rdeča kapica*, Prešernova družba, 1999. Za isto založbo je ilustrirala še eno pravljico bratov Grimm: *Trije možički v gozdu* (2000).

⁵⁰ *Leteči kovček* (MK, Velike slikanice, 1983) je prevedel Janez Gradišnik, pravljico *Pastirica in dimnikar* (MK, Velike slikanice, 1984), *Mala morska deklica* (MK, Velike slikanice, 1986) in *Svinjski pastir* (MK, Velike slikanice, 1988) pa Franc Burgar. Pravljico *Pastirica in dimnikar*, ki jo je izdala Prešernova družba (1994), je prevedel Rudolf Kresal. Vsa Andersenova besedila za knjigo *Pravljice* (MK, Veliki pravljničarji, 1998) je neposredno iz danskega izvirnika prevedla Silvana Orel Kos.

⁵¹ Leta 1993 je za slikanico *Svinjski pastir* na Prvem bienalu slovenske ilustracije prejela nagrado Hinka Smrekarja.

pleše tudi prav tako stanovitna porcelanasto ljubka drobna plesalka, oba naslikana stilizirano mehko, da se ne sluti njunega strašnega konca v peči. *Bezgova mamka* – Prikrito sporočilo pravlјice, ki pomaga dečku ob bezgovem čaju ozdraveti, je slikanje prostora, oblik in figure v eni barvi, kar za ilustratorko vse bolj postaja vizualno pravilo. Iz zelenega čajnika poganjajo bezgovi cvetovi, beli in sveži, sredi drevesa sedi prijazna starka, nekateri ji pravijo driada, drugi bezgova mamka, v nenavadni obleki, zeleni kot bezgovi listi in posuti z velikimi bezgovimi cvetovi. *Rdeči čevlјci* – Stara slabovidna gospa, ki je skrbela za zalo deklico Karen, ji je kupila rdeče čevlјce, ki pa jih ne bi smela obuti za k birmi. Plesala boš, plesala, dokler ne boš bleda in mrzla, ji je dejal strogi angel. S plapolajočo obleko barve drevesnih debel, z rdečimi čevlјci v odtenku barve njenih las in s povešenimi očmi na izstopajoči smrtni belini dekličinega obraza se kaže njeno trpljenje. *Senca* – Tuji učenjak se je dvignil in njegova senca na sosednjem balkonu prav tako, ko se je obrnil, se je obrnila tudi ona. Čeprav ilustracija ne prikazuje tragičnega konca, ko se bo senca oženila s kraljično, učenjaka pa bodo pa umorili, iz minimalistične podobe sence, ki sledi gospodarju na blede moder balkon, skozi barvno ubranost preseva bolečina. *Snežna kralјica* – Ilustracija zadnje, sedme zgodbe te pravlјice je vilinsko hladna, vsa v modri barvi različnih odtenkov. Kaže dečka Kaja, ki sestavlja najumetelnejše vzorce, da bi izpisal besedo večnost. Zaradi te ledene igre razuma stoji deček ves moder od mraza, a tega ne opazi, ker mu je prosojno bela snežna kralјica s poljubom odpravila drget, njegovo srce pa se je skoraj povsem spremenilo v ledeno kepo. Prazna lepota snežne kralјice, ki je z zastrtim pogledom tako dramatično privzdignjena nad skoraj otiplјivo izslikano podobo dečka, je ob srečnem zaključku zgodbe, ko vroče solze deklice Gerde najdejo pot do njegovega srca, pozabljena kot težke sanje. *Zaročenca* – Ilustracija spet prikazuje svet igrač, a statična postavitev ujemajočih se barv je daleč od kakšne živobarvne podobe sodobne otroške sobice. Skoraj neopazno sta na tleh nedoločljivo rjavo-sive barve poosebljeni glavni figuri, vrtalko in žogica. Pri obeh glavnih junakih v ospredju se da zlahka predstavljati snubljenje. Mrk izraz ustec žoge kaže na njeno domišljavost in prevzetnost, saj se namerava poročiti z lastovico, a se usoda obrne tako, da vrtavka stara ljubezen več ne zanima. *Deklica z vžigalicami* – Koliko motivov ponuja ta pravlјica, ki je bila že tolikokrat upodobljena pri nas in v svetu! Deklica, ki v ledenem mrazu bosonoga prodaja vžigalice, si na koncu s prižiganjem vžigalic pričara veličastno lepoto v pričakovanju novega leta, kar je uspelo ujeti tudi ilustratorki. Modro vijolična scena s povsod padajočimi snežinkami podpira mistično ožarjeno smrtno belino dekličinega obraza in las. *Škrat in trgovca* – V hiši trgovca z delikatesami je stanoval škrat, ki mu je bila kaša pri njem vedno zagotovljena, na podstrehi pa študent, h kateremu je škrat, očaran nad poezijo, rad prihajal. Pri odločanju, kje bi raje živel, sta bili glavni poezija in kaša, kar kaže tudi ilustracija. Prostor ilustracije ne določa barva, temveč bolj zavesa v desnem kotu slike, ki vzpostavlja ravnotežje veliki beli skledi kaše v sredini podobe in veliki temnomodri knjigi, na kateri je miniaturna podoba škrate. Ilustracija nad vse nazorno kaže na škratovo odločitev, da bo malo pri enem, malo pri drugem. *Pero in črnilnik* – V pesnikovi sobi se pero in črnilnik prepirata o tem, kateri od njiju je pomembnejši za zapisano pripoved. Prostor je spet nevtralne barve, zaradi česar izstopata zelo diskretno poosebljena glavna protagonista, pero in črnilnik. Barve so skrajno zreducirane, modre barve so črnilnik, packe na steni in papirju ter diskreten zapis s pisanimi incialkami na zavihku rahlo orumenelega lista – *H.*

Ch., s čimer je ilustratorka poudarila pomembnost pravega ustvarjalca literature. *Krastača* – V vodnjaku je na kamnu, obraščenem z mahom, živel družina iz rodu krastač. Po ljudskem verovanju krastača, najgrša med živalmi, v glavi pogosto nosi najdragocenejši kamen. Tudi ta krastača je imela dragi kamen: večno hrepenenje in željo, navzgor, vselej navzgor! Razsvetljeval je njeno notranjost, žarel je od radosti. Mariji Luciji Stupica je uspelo mojstrsko, z eno samo barvo upodobiti živalico, ki ji drhti srce. Začutila je njeno hrepenenje in ga naslikala v njenih očeh. Na koncu pravljice je malo krastačo štrk stisnil v kljun, a ni z njo poletel v Egipt, kamor si je želela, ampak jo je izpustil in žabica padca ni preživela. Iskro iz njenih oči pa je vzel sončni žarek. Vizualna poezija v zelenem!

Leta 2020 so ob 215. obletnici rojstva Hansa Ch. Andersena vse njene ilustracije Andersenovih pravljic (razen *Kraljične na zrnu graha*) izšle v razkošni antologiji *Zlate Andersenove pravljice*⁵². Ob pogledu na njene pajčevinasto krhke ilustracije ves čas pozabljamo, kdaj so bile narejene, tako zelo preroške in večne so. To nam znova in znova lahko izpričujejo le izbrane razstave⁵³ njenih neponovljivih del.

Epilog. Dvajset let je, odkar je slikarka in ilustratorka Marija Lucija Stupica za vedno odšla, a lahko si jo predstavljam v prekrasnih svetovih, kakršne je ustvarjala tu na zemlji, kjer predvsem njene lirične, vilinsko krhke podobe še vedno kraljujejo med najbolj kulturnimi in priljubljenimi ilustriranimi knjigami. Vrhunsko jih je lahko izvedla, ker so bile v celoti njene, ponotranjene, ne le vsaka beseda posebej, ampak ker so vse besede skupaj postale ona sama in je ona postala vse te podobe.

Hana Stupica

Likovna podoba spremlja Hano Stupica⁵⁴ od ranega otroštva. Obdana s slikami znamenitega deda Gabrijela in s čudovitimi brezčasnimi pravljničnimi bitji matere

⁵² V antologiji *Zlate Andersenove pravljice* (MK, 2020) je 37 njegovih najboljših pravljic, prevedenih v več kot 125 jezikov. Vse pravljice v tej knjigi je prevedla Silvana Orel Kos iz danskega izvirnika, ilustrirali pa so jih: Suzi Bricelj, Jože Ciuha, Zvonko Čoh, Bojana Dimitrović, Kostja Gatnik, Marjanca Jemec Božič, Marjan Manček, Lidija Osterc, Jelka Reichman, Marija Lucija Stupica in Marlenka Stupica. Spremno besedo je napisala Polonca Kovač. Izšla je v zbirki Veliki pravljničarji, uredila jo je Irena Matko Lukan.

⁵³ Razstava *Marija Lucija Stupica: Pravljični svet v realizaciji sanjskega sveta*, je bila odprta v kranjski Galeriji Prešernovih nagajencev od 3. 12. 2015 do 29. 1. 2016 v organizaciji kustosa Marka Arneža. Skupno je bilo razstavljenih 86 del iz 15 različnih pravljic, po izboru Hane Stupice so prevladovale ilustracije iz knjig bratov Grimm, H. C. Andersena in Nika Grafenauerja. Ilustratorko sta predstavili Judita Krivec Dragan in dr. Nadja Zgonik, razstava je bila septembra isto leto (v okviru 27. Pikinega festivala) prenesena tudi v velenjsko Mestno galerijo.

⁵⁴ Rodila se je leta 1988 v Ljubljani. Uspešno je končala likovno gimnazijo na Srednji šoli za oblikovanje in fotografijo v Ljubljani (2006) in se nato vpisala na Akademijo za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani, kjer je leta 2016 diplomirala. Doslej je svoja dela razstavljala doma in v tujini (v Italiji in na Hrvaškem – 6. hrvatski bienale ilustracije u Zagrebu, Sanjam Knjige U Istri itd.). S svojimi ilustracijami je bila navzoča na vseh razstavah od 10. Slovenskega bienala ilustracij v Cankarjevem domu v Ljubljani dalje (2012, 2014, 2016, 2018 in 2021). Prvo samostojno razstavo je imela leta 2015 v Steklenem atriju Mestne hiše v Ljubljani, pomembne pa so še: Galerija Artiko (2016) in Galerija Lek (2016) v Ljubljani, Mestna knjižnica Kranj v Kranju (2017), Galerija Krka v Novem mestu (2018) in Peterokotni stolp na Ljubljanskem

Marije Lucije in babice Marlenke, je tudi sama življenjski cilj našla v ilustraciji. Risala je že kot majhna deklica, čeprav si je želela postati baletka. Dedek in babica, oba Prešernova nagrajenca, in njena prezgodaj umrla mama, ki s svojimi deli spada v sam vrh slovenske ilustracije, ji nikoli niso kazali, kako naj uporablja barvice in čopiče, pustili so jo, da ustvarja po svoje. Ko je počekala kakšno steno ali pa v šoli v zvezke risala, namesto da bi vanje pisala, so jo sicer kregali, vendar njeno ustvarjanje hkrati spodbujali. Zato se je odločila za Srednjo šolo za oblikovanje in fotografijo ter kasneje za študij na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje. Njen svet so postali čopiči in barvice, tempere, pasteli in akvareli, a ta svet je povsem drugačen od sveta babice in dedka, ki sta si za svoje delo še lahko vzela dovolj časa, saj je že pri svoji mami videla, da se stvari spreminjajo. Tako se je že zgodaj zavedala, da je tempo dela danes povsem drugačen, da se bo morala znati tudi prodati, predstaviti trgu. Kljub temu ohranja močno vez s preteklostjo, s tistim drugim, umetnosti morda bolj naklonjenim časom. Še vedno si ni kupila pripomočkov za slikanje, uporablja mamine tempere, paste in čopiče, celo tehnika, ki jo uporablja, je precej podobna mamini. Če je za babico Marlenko značilna uporaba akvarela in tempere, Hana po maminem receptu kombinira pastel, tempere, gvaš, akvarel in barvice. Predvsem pa tudi ona uživa v tem, kar počne.

V posameznih ilustracijah za reviji *Ciciban* in *Cicido* je še v času svojega študija posebno pravljličnost in čarobnost prenesla v sodobno oblikovano likovno pripoved. Založba Mladinska knjiga je Hani Stupica v svojih publikacijah za najmanjše omogočila prve objave. V *Cicidoju* je bil prepoznaven zlasti njen ministrip z živalskimi liki, v katerem je enega poimenovala Lucijan (*Zajec Lucijan*, 2012). Ni naključje, da je bil ta nežno puhasti lik ravno zajec. Živega zajca je imela doma, rada ga je slikala, a tudi sebe je vedno risala kot zajca. Zanimivo je, da se je tudi njena mama – čeprav sama tega dolgo ni vedela – vedno risala v zajčji obliki⁵⁵: »Ja, mama je risala samo sebe kot zajca. Jaz sem to delala že kot otrok. Ne vem, zakaj.« Njena svojevrstna perfekcija temelji na nenehnem vztrajanju pri premišljenem iskanju najbolj učinkovitih likovnih rešitev. Pri svojem ustvarjanju prepleta intuitivni in hkrati čustveno poglobljeni svet s hitrimi, a premišljenimi potezami. Njene do skrajnosti izslikane poteze imajo jasno izhodišče in natančno določen cilj.

Že prvi večji ilustratorski projekt (bil je tudi diplomsko delo na ALUO) ji je prinesel veliko priznanje⁵⁶. Za ilustracije ukrajinske pravljice *Rokavička* (MK, 2014) je ustvarila posebno pravljlično in čarobno ozračje, ki je doma tudi na temačnem in mrzlem severu. Toda sporočilo je s poudarkom na prijateljstvu naslikano toplo in svetlo. Sredi zimske pokrajine, puste, mračne, turobne in prekrite s snegom, iz

gradu (2022). Svoje ilustracije objavlja v revijah za najmlajše *Ciciban* in *Cicido*. Za svojo prvo slikanico *Rokavička* (MK, 2014) je kot najmlajša dobitnica prejela nagrado Hinka Smrekarja, leta 2015 je bila nominirana za Levstikovo nagrado ter za nagrado Kristine Brenkove za izvirno slovensko slikanico. Nominacije za slednjo nagrado je bila leta 2021 deležna tudi slikanica *Zajčkova hišica* Anje Štefan. Ukvarja se še z različnimi oblikami grafičnega oblikovanja, bila pa je tudi kostumografinja pri lutkovni predstavi *Zajčkova hišica*. Na 26. Slovenskem oglaševalskem festivalu v Portorožu je leta 2018 prejela posebno priznanje za najboljšo ilustracijo. Navzoča je na različnih družbenih omrežjih (Facebook, Instagram, Behance). Živi in ustvarja v Ljubljani.

⁵⁵ Alenka Birk, *Hana Stupica: Zajec, smrt in lutke*, Goodlife stile, 17. 4. 2018

⁵⁶ Leta 2014 je na 11. Slovenskem bienalu ilustracije dobila nagrado Hinka Smrekarja, najvišje domače stanovsko priznanje na področju ilustracije.

katerega štrlijo le ogolela drevesa, je narisala izgubljeno rokavičko. Sivo in mehko, obrobljeno s krznom. Rokavička najprej postane dom miški, nato žabici, in čeprav že poka po šivih, se jima pridružijo še zajec, lisica, volk, merjasec in medved. S svojimi svilnatimi kožuhi se na toplem stisnejo in zaspijo. A pravljica nima srečnega konca, saj živali nazadnje izgubijo dom, spet najdeno rokavico pa si natakne lastnik, ostareli bradati mož. Besedilo ukrajinske zgodbe o živalih, ki iščejo zavetje v snežnem viharju, je bilo v tem primeru prilagojeno otrokom, saj je v originalu precej bolj mračno. Slikanica izraža avtoričino zrelost in izrazit občutek za upodobitev časa, v katerem se pripoved dogaja. Svojo prvo slikanico je z dognanim nizanem barvnih tekstur razvila v kreativno, oblikovno in domišljjsko celoto. Na njenih z detajli izrazito bogatih ilustracijah so skoraj otipljivo vidne vse teksture, vsaka snežinka, živalska dlaka ali dedova guba. Prevajanja besedila v podobo se je ilustratorica lotila zelo premišljeno in raziskovalno. V premislek o tem, kako upodobiti ozračje ukrajinske zime 19. stoletja ter impresije ruralne pojavnosti tedanjega časa, je vložila vso svojo energijo. Zamislila si je kontrastnost v svojem videnju zgodbe, poleg zunanjih prizorov zasnežene pokrajine je na koncu ostala le ena ilustracija notranjega prizora. Tistega, ko se vse živali stiskajo v mehki rokavički. Prizor, poln detajlov in kožušček, ki kar žari od toplote, podrobnosti in bogatih barv, izstopa med dvanajstimi (mednje je vključena tudi ilustracija ovitka slikanice) s snežinkami in hladnimi toni ustvarjenimi podobami.

Ob drugih vrhunskih slovenskih ilustratorjih⁵⁷, ki so likovno obogatili zakladnico besedil Anje Štefan, je sodelovala v knjigi *Svet je kot ringaraja: pravljice, pesmi in uganke* (MK, 2015) in prav tako v obsežni jubilejni izdaji *Medvedi in medvedki* (MK, 2015), ki je nastala ob 70. obletnici revije *Ciciban*. Sedemdeset medvedjih pesmi, pravljic in ugank, črtic in stripov iz medvedjih knjig je prisrčno upodobilo 31 ilustratorjev. Med njimi tudi Hana Stupica.

Vedno je rada risala živali. Čim bolj nenavadne so, tem bolj so ji pisane na kožo in toliko raje jih upodablja. Predvsem uživa v slikanju takih, ki jih prvič predstavlja. Tako je nastal tudi *Mandril*, pisana opica, ki na blazinah bere Milтона, pije viski in kadi ter osuplja s svojimi divjimi barvami. Prav tako *Ježevec*, *Beau*, *HerrFrosch* in še nekaj drugih nenavadnih živalskih figur. Rada riše tudi mačke, hrčke, pravzaprav vse živali, o čemer pričajo tudi tiski z njenimi liki, ki so naprodaj na različnih specializiranih portalih. Ker svojim živalskim likom skoraj vedno nadene oblačila, polna naborkov, čipk, vzorcev in gub, se bo morda nekoč podala tudi v kostumografijo, v bližnji prihodnosti pa iz knjig najverjetneje bolj v e-knjige, ustvarjanje avtorskih aplikacij, animacijo, v fotografijo ... Kot otrok je ogromno brala, ne samo doma, tudi po šoli je sedela v knjižnici ali na oddelku otroške in mladinske literature v Konzorciju. Poglobljala se je tudi v glasbo, ki ji jo je približal oče. Skratka, od nekdanj se ji je v glavi dogajalo vse. Da je tudi izredna ljubiteljica zgodovine in umetnostne zgodovine, še posebej baroka, se odraža tudi v razkošnih kostumih njenih živalskih likov in bogati scenografiji, ki jih obdaja.

⁵⁷ Poleg Hane Stupica so bili to še: Zvonko Čoh, Marjanca Jemec Božič, Ančka Gošnik Godec, Polona Lovšin, Marjan Manček, Jelka Reichman, Alenka Sottler, Marlenka Stupica, Peter Škerl in Ana Zavadlav.

Raje kot umetnica se Hana Stupica predstavlja kot obrtnica. »Babico vsakič zabolim, ko rečem, da sem obrtnica, kar moraš biti v današnjem času, da lahko preživiš. V sodobnosti je tudi nujno, da imaš v tem poklicu marketinške spretnosti. Ljudje imajo radi stik s človekom, ki mu sledijo kot ustvarjalcu.⁵⁸« Ni torej avtorica, ki bi se pred očmi javnosti skrivala v ateljeju. Svoj ustvarjalni proces deli na spletnih straneh, blogih in družbenih omrežjih. Tako se lahko izdelke z njenimi motivi kupi v spletnih trgovinah Etsy, Society6, Red Bubble, GudSkupu in drugje. Podobe njenih živalic so natisnjene tudi na otroške pulloverčke, lotila pa se je tudi poslikav na krožnike. V svojevrstnem ateljeju za poslikavo in oblikovanje keramike APOK v Ljubljani se je preizkusila tudi s poslikavami krožnikov za prodajo⁵⁹. Poleg slikanja ilustracij se kot otrok digitalne generacije ukvarja še z marsičim. Leta 2017 je za praznični sejem ilustracij v ljubljanski Vodnikovi domačiji med drugim pripravila pakete razglednic, zanimajo jo tudi nalepke in začasni tatui. Iskriva, kot je, se je domislila še ene posebnosti. Ker je njena babica vedno rada pisala voščilnice, je dobila navdih za pripravo seta voščilnic z motivi treh generacij (svojih, maminih in babičnih) in oblikovala tudi logotip, ki ga sestavljajo podpisi vseh treh Stupic. Zaradi absolutnega zavedanja izjemne umetniške dediščine je za ponatis slikanice *Mahajana* (Beletrina, zbirka Otroška in mladinska književnost, 2019) osvežila ilustracije, ki jih je pred skoraj tridesetimi leti naredila njena mama.

Njeno vodilo je, da mora prava umetnost seči dlje. Navdušena nad tem, kaj vse se da narediti na oblikovalskem področju, je ilustracije prenesla tudi na različne izdelke (ovitke za mobilne telefone, beležke, majice, nogavice, podloge za jogo, prevleke za blazine, zavese, steklo, stole, na ribje konzerve in kavjar ...). In se lotila celo poslikave rolk⁶⁰. Nogavice, oblikovane z ilustracijami *Sneguljčice* Marlenke Stupica, so postale pravi hit. Na 13. slovenskem bienalu ilustracije so bile na vinskih steklenicah razstavljene virtuozno izslikane in slogovno skladne humorne ilustracije za nalepke vin – *Zgodbe za vina Fedora (Tetoviranec, Snubec, Šepavec in Lovec)*, za katere so po ljudskih, malce čudaških pripovedih, nastali izvirniki v gvašu v letih 2017/2018, senzacionalno razstavljene ilustracije⁶¹ na vinskih steklenicah pa še plaketo Hinka Smrekarja (2019). Projekt je bil nagrajen tudi v kategoriji Identitete na 9. bienalu Brumen (2019). V kontekstu s temi figurami je nastala tudi ilustracija *Sladica*, ki ji je isto leto prinesla posebno priznanje na 28. Slovenskem oglaševalskem festivalu v Portorožu.

⁵⁸ Hana Stupica: »Ko sem v stiku z maminimi deli, je to tudi čustveni proces«, AirBeletrina, 14. 2. 2020. <http://www.airbeletrina.si/clanek/hana-stupica-ko-sem-v-stiku-z-maminimi-deli-je-to-tudi-custveni-proces>

⁵⁹ Atelje APOK je objavil na *facebooku*: »Hana Stupica je cvet slovenske ilustracije. Močno prepojena z znanjem in poznavanjem zgodovine kulture ter umetnosti, podkrepjena z genialnostjo lastnih prednikov, se že kot mlada ilustratorica povsem brez težav požvižga na zablode konceptualne umetnosti in se neobremenjeno, igrivo ter nadvse domiselno poigrava z lastnimi interpretacijami obstoječih umetniško-kulturnih vsebin ali pa si z neverjetno spretnostjo sama ustvarja svet, kjer kraljujeta subtilna barvna paleta in neoporečna pozornost do najmanjšega detajla. Hana je za mnoge že postala vzor ter s svojim zgodnjim in svežim umetniškim opusom tudi navdih marsikomu.«

⁶⁰ Njen partner Nejc Vašl je dolgoletni rolkar in je pred njunim druženjem izdeloval reciklirane rolke. Zdaj pri projektu sodelujeta pod znamko Massivemassivemassive.

⁶¹ Prav tako atraktivno so bile prikazane na razstavi *Hana Stupica: Ilustracije*, Peterokotni stolp na Ljubljanskem gradu, Ljubljana, 12. 5.–11. 9. 2022 (kustos: Iztok Premrov).

Sicer pa se Hana Stupica pri ilustriranju postopoma spoznava tudi s podobami ljudi. Najbolj jo pritegnejo starejši, katerih obrazi pričajo, da so že marsikaj izkusili. Največji risarski izziv pa ji s svojimi popolnimi potezami pomenijo otroci. Morda tudi zato, ker jih ne želi izumetničiti. Poleg tega otroke vidi kot enakovredne člane družbe, ki jim ni treba olepševati realnosti. In ki pravzaprav uživajo, če prednje kdaj postaviš tudi kaj strašljivega ... Včasih ilustratorica v svojih delih preseneti tudi s kakšnim manj ljubkim stvarom, ki ji sede v zavest ob bolj ali manj primernih trenutkih. Zato s seboj nosi skicirko, v kateri so narisani njeni impulzi, vsakodnevne inspiracije. Pravi ji *skicirka za čudne stvari*. Vedno jo ima s seboj v torbi, jemlje jo tudi na izlete in potovanja. Da ne bi česa zamudila, saj je tako kot njene ilustracije tudi njeno življenje polno drobnih, a presenetljivih podrobnosti, ki se ji kar naprej dogajajo.

Tudi *Schönwerthove pravljice* (Miš, 2017) z nenavadnimi konci, kjer na mesto znanih junakov vstopajo novi, drugačni in vznemirljivi liki, so natančni in pronicljivi ilustratorici Hani Stupica pisani na kožo. Pravlјice bavarskega zbiralca ljudskega izročila Franza Xaverja von Schönwertha, ki ga je Jacob Grimm opisal kot svojega edinega možnega naslednika, vabijo k branju, pripovedovanju in domišljijo spodbujajočemu poslušanju nenavadnih zgodb, ki pod površjem skrivajo bogato ljudsko modrost in globoke življenjske resnice ter razkrivajo drugačen pravljici svet. Prvinski, vznemirljiv in izzivalen. Slovenski prevod⁶², ki velja za enega prvih prevodov te zbirke v svetovnem merilu, je založba Miš v ilustriranje zaupala Hani Stupica, ki se je prevajanja besed v podobe lotila s filigransko natančnostjo in pretanjenim posluhom za barve, ne da bi se odrekla dramatični drugačnosti upodobljenih junakov. Vseh šest celostranskih ilustracij v knjigi, ki je razdeljena na šest razdelkov (*Pravlјice o čarovnijah*, *Pravlјice o živalih*, *Pravlјice o nadnaravnih bitjih*, *Legende*, *Pravlјice o norčijah* in *Pravlјice o naravi*), ima enotno vizualno zasnovo: vse ilustracije so uokvirjene z enako, nekaj milimetrsko svetlo rjavo obrobo, kar pa ni mišljeno kot omejitvev. Nasprotno. Pri vsaki ilustraciji s premišljenim elementom, ki sili iz roba podobe, ilustratorica poudari odprtost vizualne pripovedi, in celo več. Pri ilustraciji pravljice *Čudežni ptič* krila ptiča silijo čez rob, kletka, v kateri je ujeta ptica, pa je z rinka pripeta prav na ta (v bistvu imaginaren) rob. Strašljivim podobam smrti, hudiča, ujetega ptiča, ki nese zlata jajca, ilustraciji poosebljene brezzobe lisice in prebrisanega zajca v njeni že znani maniri ter grotesknega triglavega zmaja, pa v knjigi presenetljivo sledita celostranski ilustraciji s človeško podobo. Za pravljico *Prevarana čarovnica* naslikano podobo najmlajše kraljične Renhilde, belopolte lepotice s strmim pogledom, ki je v rdeči obleki pred zamolklo modrim ozadjem upodobljena kot klasičen zgodovinski portret s simbolom, v račko začaranem princu, razkriva vso svojo ostrino opazovanja človeških značajev in obenem mojstrstvo svoje slikarske tehnike. Zadnja modro rdeča podoba predstavlja že mrtvo, nekoliko sklonjeno Oferlo, župnikovo mater, ki jo je v pravljici *Oferla* prebrisan učitelj postavil ob košaro z zeljem. Ilustracija pravzaprav govori s precizno upodobljeno draperijo obleke ter za tisti čas in kraj značilno avbo na glavi, ne da bi glavno junakinjo pripovedke videli v obraz. Notranjost knjige, ki jo je Hana Stupica tudi

⁶² Pravlјice Franza Xaverja von Schönwertha je zbrala in uredila Erika Eichenseer, v slovenščino prevedla in napisala spremno besedo Tina Štancar, slovensko izdajo na 290 straneh pa uredila in napisala predgovor Zarika Snaj Verbovšek.

oblikovala, dopolnjuje še sedem vinjet, od katerih pri pravljici *Princ govnač* izstopa čisto majhna, filigransko izslikana podoba govnača in ne prelepega princa, ki se je iz njega spremenil zaradi deključine dobrote, kar je za Hano Stupica precej logična odločitev. Izjemna, duhovita in iz zgodovine umetnosti izhajajoča pa je ilustracija za ovitek, ki s simboli in urejenostjo aludira na čas, ki ga opisujejo pravljice. Celovita podoba knjige kaže, da so ilustratoriki blizu veliki nemški renesančni in flamski baročni umetniki, zato »si kompozicijo rada izposodi pri kakšnem od njih, nato pa jo dodela v svoji estetiki«⁶³. Kajti, svet ni pravljičen, lahko pa je grotesken.

Otroška želja, da bi delala lutke, se ji je uresničila pri lutkovni predstavi *Zajčkova hišica*⁶⁴. Po materi, slikarki in ilustratoriki Mariji Luciji Stupica, je podedovala tudi ljubezen do mode in kostumografije. V sodelovanju z lutkovnim gledališčem je oblikovala lutke, kostume in scenografijo, ki jo je celo sama poslikala. Pri tej lutkovni predstavi je ročne lutke oblekla v take kostume, da so njene iz ilustracij oživele lutke zablestele v barviti podobi. Nadela jim je oblačila iz časa po francoski revoluciji, ki so bila po ekscesnem rokokuju in baroku bolj preprosta in lahkotna, manjše pa so bile tudi razlike med oblačili višjega in nižjega razreda. To lepo kaže tudi petnajst v umirjene tone ozadij ujetih dvostranskih ilustracij za slikanico *Zajčkove hišice* (MK, 2021), kjer je dogajanje prikazano kot nazorna ilustracija pripovedi, po drugi strani pa kot imaginacija, ki se razkriva iz raztrganin pergamentno orumenelih slikovnih osnov. Slikanica po besedilu Anje Štefan je pripoved o prijateljstvu, o tem, da je v nesreči največja sreča, če ti kdo priskoči na pomoč. Vsakdo se kdaj znajde v stiski in dobro je, če dobi pomoč, ko mu je težko. S pristrčno naklonjenostjo gozdne živali pomagajo zajčku, ki mu je nevihta zalila hišico, kar ponazarja že na drugi dvostranski ilustraciji težka modrina »strašne nevihte«, ko je »lilo in lilo«. Pomembna je medsebojna pomoč, a le tistim, ki so do nje upravičeni, zato ne pomagajo lisici, ki jih je hotela z goljufijo izigrati. Na dvanajsti dvostranski ilustraciji je dramatično prikazan odnos glavnih dveh slikaniških junakov: lisičina dominantna drži dame, ki gleda zviška, čeprav naj bi kot sirota prosila za pomoč, in nasproti nje podoba ustrežljivega zajčka, ki se s tačkami pohlevno drži za glavo. Tudi tokrat je za močan vsebinski poudarek značilna dominirajoča modra barva. Domišljjski svet zgodbe učinkovito oblikujejo ilustracije, ki podobno kot besede eksistencialni problem prikažejo zgoščeno in jasno, da otrok spozna njihovo bistvo. Z besedilom kongenialna ilustracija otroka ne le zvabi k branju, temveč z domišljje-nimi podobami soustvarja njegove predstave, mu omogoča vživljanje in sanjarjenje.

Epilog. Hana Stupica se je že s svojo prvo slikanico zapisala v zgodovino slovenske knjižne ilustracije. Ni težko napovedati, da ilustratorico, ki v svojih delih združuje preteklo in sodobno s samosvojo likovno estetiko, čaka uspešna ustvarjalna pot.

⁶³ Ingrid Mager, *Hana Stupica, oblikovalka in ilustratorica: Svet ni pravljičen, lahko pa je grotesken*, Dnevnik, Ljubljana, 11. 7. 2017 <https://www.dnevnik.si/1042777676>

⁶⁴ Premiera lutkovne predstave *Zajčkova hišica*: 10. maj 2018, Mali oder Lutkovnega gledališča, Ljubljana. Na oder so jo postavile tri uspešne ustvarjalke, poleg nje tudi leta 2022 z nagrado Prešernovega sklada počaščene pisateljice Anje Štefan in režiserke Martine Maurič Lazar.